

DOWN TO #94 EARTH

Uitgave Vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Netherlands
Jaargang 17 / april 2026

Zwerfafval opruimen als superkracht

**Boliviaanse
blokkade werkt**
Hoe bewoners
gaswinning in
natuurgebied
stopten

Journalist
Frédérique
Geerdink: “Je
moet luisteren
naar wie geen
macht heeft”

8

Journalist of activist

Als de feiten zelf al politiek geladen zijn, bestaat er dan nog een middenweg tussen weggijken en kleur bekennen? Frédérique Geerdink hekelt het journalistieke middenveld dat niet kiest en de macht steunt.

12

Van het gas af

Alle huizen in 2050 aardgasvrij; dat is de opgave van de Nederlandse gemeenten. Een technisch maar vooral sociaal ingewikkelde opdracht. Hoe krijg je bewoners mee in een transitie die tot achter de voordeur ingrijpt?

22

Oorlogsretoriek

Waar blijft het tegengeluid van klimaatactivisten op de Europese bewapening, vraagt Wendela de Vries van Stop Wapenhandel zich af. Tommy Wieringa, John Sterk en de makers van Residue reageren.

32 **OP DE COVER**

Plandelman

Anton Damen wil het woord 'plandelen' – van wandelen en plastic rapen – in de Dikke van Dale krijgen. En met zoveel mogelijk mensen de strijd tegen zwerfval en plastic vervuiling aangaan.

38

Onverzekerd

Als we de klimaatcrisis geen halt toeroepen, waarschuwt Allianz-bestuurder Günther Thallinger, lopen de kosten voor verzekeren uit de hand. Komt zijn voorspelling straks uit?

Tegenmacht in Bolivia

In Bolivia staan gemeenschappen lijnrecht tegenover de fossiele industrie. Bewoners beschermen hun land, water en rechten. Met succes, maar ten koste van hun veiligheid.

26

Commentaar/Mees

Mees leidt u door het magazine, en alles wat daar zoal bij komt kijken.

Verder

Mees staat voor het stoplicht. Het is rood, Mees drukt op het knopje en staart voor zich uit. Een glanzend roze sticker belooft in zwierige letters *Jezus houdt van je*. Eronder prijkt het rode hartje van *I ♥ my boekhouder*. De lantarenpaal is van boven tot onder geplakt, een mini-marktplein waar mensen hun boodschap de wereld insturen. Een oproep voor de *Klimaatmars* in Den Haag, al een beetje afgebladderd, hangt naast de aankondiging van een concert, allebei met QR-code. Onder boten van schijfjes watermeloen leest Mees *Help de blokkade te doorbreken*. Daarnaast een oproep – geen sticker, een heel A4'tje – om samen het buurtpark schoon te prikken (p 8). En: *5G is niet veilig, informeer jezelf. Omdat het kan*.

Huren omlaag, lonen omhoog. Goed idee, mijmert Mees, de wooncrisis wordt er niet minder op. Als je al een huis kunt betalen, moet je maar hopen dat het niet ergens staat waar het water straks over de drempels klotst (p 38). *Eet je huisbaas?* Dat klinkt minder gezellig. *FUCK FvD*. Oei, dat klinkt al helemaal niet aardig, het klinkt vooral heel boos! Over een anti-AZC sticker is een kattenplaatje geplakt: *Hier zat een racistische sticker, maar nu niet meer*. De poezen zijn onthoofd omdat iemand er een hakenkruis doorheen heeft gekrast. Nazi's! Is dat overdreven gezegd, of is het laf om het beestje niet bij de naam te noemen (p 8)? En hoe aardig is het eigenlijk om níét heel boos te zijn op FvD?

15/25/46 In actie/influencers

Klimaatinfluencers proberen zoveel mogelijk volgers in beweging te krijgen voor een leefbare planeet. Door minder – of liever: helemaal geen – dierlijke producten te gebruiken, zoals *Dennis Vink*. Door de mode-industrie duurzamer te maken, zoals modeactivist *Kiki Boreel*. Of door jongeren te laten zien dat je wél een verschil kunt maken, door niet op de ING-bank te blijven zitten bijvoorbeeld, zoals *Morris Vlijm* van de Jonge Klimaatbeweging.

Iemand tikt Mees op de arm. “Het is al voor de derde keer groen. Durf je niet verder?” “V-verder?”, hakkelt Mees. “Waar is dat dan naartoe?” Het stoplicht springt weer op rood. “De leider die media aan banden legt, is voor vrijheid van

meningsuiting. Een land dat een ander land bombardeert, is vreedstichter. En meer wapens maken de wereld veiliger (p 22). Iedere stap die we zetten, is er een achteruit! Ik wil niet verder, ik wil terug, want de vooruitgang ligt achter ons, ik bedoel, om verder te kunnen moeten we... ik durf in deze wereld geen stap meer te zetten.” De man kijkt Mees verbouwereerd aan. “Ik wilde eigenlijk zeggen: durf je niet naar de overkant.” “Oh! Je bedoelt gewoon de weg oversteken.” Mees barst in lachen uit. “Ik denk dat ik dat nog wel red. En morgen ga ik stickers plakken. Omdat het nog kan.”

Carolien Ceton, hoofdredacteur

En verder

- 02 **In beeld:** de Komarnica-kloof
- 07 **Kort nieuws & Schot**
- 16 **Blik op Brussel:** angstcultuur
- 19 **Column Mounir Samuel:** De herbebossing van Rio de Janeiro
- 20 **Doe het lekker zelf:** Vegan met vallen en opstaan
- 36 **Kalloe leest:** En: actie!
- 37 **Cultuurtips**
- 43 **Wisselcolumn:** Lawrence Cheuk
- 44 **Samen eten:** groene iftar
- 47 **Brieven & Bijlo gaat los op...** regenwormen

Colofon

DOWN TO EARTH

Nummer 94, april 2026
Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact

Postbus 19199
1000 GD Amsterdam
020 626 26 20
redactie@downtoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactie

Carolien Ceton (hoofdredacteur)
Anne Havelaar (redacteur a.i.)

Aan dit nummer werkten mee:

Mona van den Berg, Suzanne de Boer, Vincent Bijlo, Michiel Bussink, Carolien Ceton, Lawrence Cheuk, Robert Elsing, Radjan Hanoeman, Anne Havelaar, Katja Keuchenius, Billy Kyte, Mounir Samuel, Annet Scholten, Bas van der Schot, Pèpè Smit, Hans Tak, Anneke Verbraeken, Sien Wagenaar, Hans Wetzels, Hilde Wijnen, Marije Wilmlink.

Redactieraad

Victor van den Belt, Karen van den Einde, Erica Meijers

Artdirection en vormgeving

Curve Mags and More

Druk

Moderna Printing
Gedrukt op 100 procent kringlooppapier.

Abonnement

Minimaal € 35 per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie.

Wijzigen

Kan via milieudefensie.nl/contact/adreswijziging.
En via de Servicelijn: service@milieudefensie.nl of 020 626 26 20, ma t/m do 9:30 tot 16:30.
Opzeggen kan via milieudefensie.nl/contact/opzegformulier of 020 8900 602, tijdens kantooruren.

Red Komarnica

Dit kikkertje zwemt in de Komarnica, een wilde rivier in Montenegro. Maar hoelang nog? In de Westelijke Balkan staan 3.000 nieuwe waterkrachtcentrales gepland, waaronder een in de Komarnica-kloof. Een team van activisten en wetenschappers organiseert expedities naar de kloof om de bedreigde – en bijzondere – biodiversiteit in kaart te brengen, te zien in de documentaire *Komarnica: The Wild That Remains* (op YouTube). Zelf iets doen? Teken de petitie (google op 'Save Komarnica'), of sluit je als burgerwetenschapper aan bij een expeditie. ■

BEELD: BRUNO D'AMICIS

PRATEN OVER JE NALATENSCHAP

GESPREKSSTARTERS HELPEN JE OP WEG

Praten over je nalatenschap is niet makkelijk en daarom gaan veel mensen een gesprek hierover uit de weg. Begrijpelijk. Toch is het goed om er juist wél over te praten.

Door in gesprek te gaan met je dierbaren kun je je gedachten op een rij zetten en bedenken hoe jij je nalatenschap wilt regelen.

Om je op gang te helpen ontwikkelde toegif.nl **gespreksstarters**. Dat zijn kaartjes met vragen die je zelf misschien niet bedenkt of durft te stellen. Ze laten je nadenken over wat je belangrijk vindt en wat je wilt nalaten aan je dierbaren. En misschien overweeg je om na te laten aan een goed doel?

WIL JE DE GESPREKSSTARTERS ONTVANGEN?

We sturen ze je graag kosteloos toe.
Ga naar: milieudefensie.nl/nalaten/gespreksstarters

HEB JE VRAGEN?

Neem dan contact op met onze relatiemanager Esther Martens via nalaten@milieudefensie.nl of 020 5507 424.

Rechtszaak

In een nieuwe rechtszaak tegen TotalEnergies in Zuid-Afrika verzetten vissers en milieuorganisaties zich tegen plannen om voor de kust naar olie en gas te

BEELD: SOUTH AFRICAN TOURISM/WIKIMEDIA COMMONS (CC BY 2.0)

zoeken. Volgens hen zijn de gevolgen voor natuur en visserij niet goed onderzocht. TotalEnergies ziet weinig risico. Het bedrijf liep eerder al tegen juridische problemen aan: in augustus 2025 vernietigde het Hoogerechtshof een vergunning voor de boringen.

Wildhandel

Facebook heeft in Indonesië negen groepen

BEELD: MONGABAY.COM

gesloten na onderzoek van Bellingcat en Mongabay. In die groepen werden beschermde dieren verhandeld, zoals uilen, neushoornvogels en gibbons. Vaak met codetaal om controles te omzeilen. Gezamenlijk hadden de Facebookgroepen duizenden leden. Het onderzoek laat zien hoe sociale media een belangrijke rol spelen in de groei van illegale wildlife-handel.

Foute plantages

Het Noorse staatsfonds stopt met investeren in de Franse holding Bolloré na jarenlange kritiek van ngo's én de eigen ethische raad. Bolloré ligt onder vuur vanwege de werkwijze van rubber- en palmoliebedrijf Socfin, waarin het een groot belang heeft. Er zijn beschuldigingen van landroof, slechte arbeidsomstandigheden, seksuele intimidatie en milieuschade op Socfinplantages in Afrika en Zuidoost-Azië.

BEELD: SHUTTERSTOCK

IJs op Antarctica

Door klimaatverandering valt er in delen van Antarctica meer sneeuw, waardoor

de ijskap tijdelijk in massa toeneemt, melden onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen. Dat klinkt positief, maar die extra sneeuw valt omdat warmere lucht meer vocht kan vasthouden. Het is dus juist een effect van opwarming, niet van afkoeling.

Klimaatboete

Chemiebedrijf Chemours riskeert een boete van bijna 20 miljoen euro als het opnieuw regels voor fluorkoolwaterstoffen (F-gassen) overtreedt. Volgens de Inspectie Leefomgeving en Transport bracht het bedrijf in 2024 te veel van deze sterke broeikasgassen – goed voor bijna 100.000 ton CO₂ – op de markt. Chemours kreeg eerder al een dwangsom. De PFAS-producent noemt de nieuwe maatregel teleurstellend en spreekt van een verschil van inzicht.

Rioolenergie

Onderzoekers experimenteren met bacteriën die tijdens waterzuivering organisch materiaal afbreken en direct omzetten in elektriciteit. Ook kunnen meststoffen als fosfaat en ammoniak worden teruggewonnen. Dat bespaart energie, omdat kunstmest nu vaak wordt geproduceerd met aardgas. Bovendien wordt het oppervlaktewater schoner door deze techniek, wat de kans op algenbloei verkleint. De techniek is vooralsnog toekomstmuziek, maar veelbelovend, denkt de Vlaamse onderzoeksinstituut VITO.

Goddelijke missie of journalistieke taak?

Journalisten horen de macht te controleren. Maar moeten ze ook proberen het lijden in de wereld te verminderen? Voor Fr derike Geerdink is het antwoord duidelijk: ja. In haar manifest *Alle journalistiek is activisme* roept ze journalisten op positie te kiezen. Journalist Anneke Verbraeken voelt weerstand, en gaat met haar in gesprek.

TEKST: ANNEKE VERBRAEKEN BEELD: MONA VAN DEN BERG

Verminder het lijden. Macht. Rechtvaardigheid. Soms spreekt Fr derike Geerdink in hoofdletters, soms articuleert ze heel nadrukkelijk. Ze gebruikt grote woorden in haar manifest en grote woorden tijdens de twee gesprekken die we hadden. Na mijn eerste interview met Fr derike zit ik in de trein terug naar huis; ik kijk naar het druilerige landschap: groene weilanden afgewisseld door grote distributiedozen. Het schuurt, ik voel weerstand, maar ik kan niet ontdekken waarom precies.

Pas een paar dagen na het interview begrijp ik waar mijn ongemak vandaan komt. Fr derikes belangrijkste boodschap is: journalistieke objectiviteit en neutraliteit versterken de heersende macht. Ze vindt het de eerste taak van de journalist om de macht goed te begrijpen, pas dan kun je je ertegen verzetten en de waarheid naar buiten brengen. Ze praat over de journalist als verdediger van mensenrechten en het publiek belang die zelfreflectie en vakreflectie hoog in het vaandel moet hebben staan. De journalist als 'macht-expert'.

Die boodschap wordt overschaduwd door een tweede: wij journalisten moeten het lijden verminderen. Fr derike ziet dat als een logische consequentie van het Wereldwijd handvest (het Wereldwijd handvest voor ethiek in de journalistiek, aangenomen door de International Federation of Journalists in 2019 – red.), de mensenrechten, het dienen van het publiek belang. Daar ligt mijn weerstand. Het lijden verminderen? Ik heb een open oog voor de kwetsbare mens, voor een wereld in nood, maar het lijden verminderen: die verantwoordelijkheid wil ik helemaal niet. Het lijkt eerder een goddelijke missie dan een journalistieke taak.

Ik besluit geen klassiek interview te schrijven – daarvan zijn er al genoeg verschenen sinds haar boek *Alle journalistiek is activisme* vorig jaar uitkwam – maar een soort journalistieke reflectie. Dat is ook wat Fr derike van journalisten vraagt. Mijn reflectie valt echter niet in goede

aarde, Fr derike vindt dat haar visie niet goed naar voren komt. We besluiten tot een tweede gesprek om de discussie te verdiepen. Wat vermeld moet worden: Fr derike en ik kennen elkaar al een beetje. Dat is natuurlijk van invloed op de gesprekken en het uiteindelijke resultaat.

Het gesprek

Anneke Verbraeken (AV): Waar ik op aansloeg, en dat realiseerde ik me pas later, is jouw boodschap dat we als journalisten het lijden moeten verminderen. Ik wil die verantwoordelijkheid niet. Ik vind dat ook niet rolzuiver. Als ik iets wil veranderen, ga ik iets organiseren, meelopen in een demonstratie of geld inzamelen voor mijn Congolese vrienden, dat is direct en duidelijk. Waarom zou ik die verantwoordelijkheid op me nemen als journalist?

“Je moet luisteren naar de mensen die de macht ni t hebben”

Fr derike Geerdink (GV): Ik gebruik graag het voorbeeld van een gevaarlijk kruispunt en een kind op de fiets. Als je als journalist bericht over dat gevaarlijke kruispunt, dan doe je iets om toekomstig leed te verminderen. Dat is de wereld in het klein. Jij schrijft toch ook vanuit maatschappelijke urgentie? Waarom schrijf je over Rwanda, over Congo? Dat doe je toch niet om het erger te maken daar? Je hebt toch een maatschappelijk doel?

AV: Ik schrijf wel vanuit maatschappelijke betrokkenheid, maar mijn woorden en ambities zijn kleiner dan die van jou. Waar ik ook moeite mee heb: jouw stelling dat het wekken van vertrouwen bij gewone burgers en gemarginaliseerde groepen de kern van het vak is. Voor mij

Klimaatjournalistiek

Voor de klimaatjournalistiek is dit activisme-debat extra urgent. Wie schrijft over nieuwe olie- en gasvelden, over subsidies voor vervuillende industrie of over falend klimaatbeleid, begeeft zich in een mijnenveld en wordt gedwongen tot ongemakkelijke keuzes. Is terughoudendheid een teken van professionaliteit of een steun in de rug van de vervuiler? Als je positie kiest, krijg je het verwijt dat je activistisch onderdeel bent van de klimaatagenda. Maar als de feiten zelf al politiek geladen zijn, bestaat er dan eigenlijk nog wel een middenweg tussen wegkijken en kleur bekennen? Ook *Down to Earth* heeft te maken met dit spanningsveld. Soms zijn journalisten huiverig om voor het blad te schrijven, uit vrees het activisme-stempel opgedrukt te krijgen, en dus beoordeeld te worden als niet-objectief en niet-onafhankelijk. Andere journalisten en fotografen willen daarentegen graag in *Down to Earth* publiceren, juist vanwege het groene karakter. De redactie bewaakt de journalistieke kwaliteit: verantwoord gebruik van (diverse) bronnen, transparantie in het werkproces, waar nodig ruggespraak met onafhankelijke deskundigen.

is dat niet de kern, maar een onderdeel. Als journalist gebruik je zoveel mogelijk bronnen om een betrouwbaar verhaal te vertellen. Wat mij ook verbaasde: je wil als journalist de macht controleren, maar praat liever niet met politici. Hoe controleer je dan? En waar blijft het journalistieke principe van hoor en wederhoor?

FG: Ik doe wel aan hoor en wederhoor, maar het gaat om het perspectief. Ik stap

Alle journalistiek is activisme

In haar manifest beschrijft Fr derike Geerdink hoe belangrijk het is om de macht te belichten vanuit het perspectief van mensen die die macht niet hebben. Haar boodschap: objectiviteit bestaat niet. Media die zogenaamd objectief en neutraal zijn, versterken in feite de macht die ze zouden moeten controleren. Ze grijpt terug op het Wereldwijd handvest voor ethiek in de journalistiek, de opvolger van de Code van Bordeaux. Het handvest benoemt nadrukkelijk de mensenrechten als grondslag voor elke journalist.

Hieruit volgt haar tweede journalistieke boodschap: het lijden verminderen. In haar boek krijgt vooral de witte man met zijn koloniale achtergrond ervan langs. Die is niet moedig, durft geen positie te kiezen en wie dat wel doet, wordt de deur gewezen: te activistisch, te betrokken. Volgens Fr derike zijn witte redacties onveilige redacties, die zorgen voor blinde vlekken in berichtgeving en vooringenomen verhalen.

Belangrijk voor haar inzichten waren haar correspondentschap in Turkije en met name haar lange reizen door Koerdistan. Hier leerde ze van Koerdische journalisten dat activisme van groot belang is en zeker geen loopje hoeft te nemen met de waarheid.

nooit als eerste naar de macht, naar politici. Als je de macht verantwoordelijk wilt houden, is het verstandig te luisteren naar de mensen die die macht ni t hebben. Die weten heel goed hoe macht in elkaar zit. Dat staat ook in mijn boek. Activisme wordt als iets heel negatiefs gezien in Nederland en journalisten willen daar niet mee geassocieerd worden. Als je in het publiek belang iets wilt bewerkstelligen, ben je activist. Hoe denk je dat fietspaden en vrouwenkiesrecht er kwamen? Dat kan toch niet negatief zijn? Kijk, fascisme is niet in het publiek belang. Wilders is een racist en een fascist en werkt dus niet in het publiek belang. Daarom kan ik zo boos worden op de parlementaire pers, die achter Wilders aanhollende kliek op het Binnenhof.

Kwaad daglicht

FG: Ik krijg de laatste tijd commentaar van journalisten die zeggen: wij liggen als journalist al zo onder vuur. Jouw boek draagt daaraan bij. Wilders en andere rechtse partijen zijn bezig de publieke omroep in een kwaad daglicht te stellen. In dit verband wijzen die journalisten ook naar Extinction Rebellion. De wereld staat in de fik en XR gaat demonstreren bij de NOS! Terwijl de publieke omroep juist zo belangrijk is en werkt voor het publieke belang.

AV: Jij zit in het beleidsteam persvrijheid van de NVJ. Jullie maken je sterk voor de publieke omroep.

FG: De publieke omroep moet zijn werk goed doen, dat is fucking belangrijk. Ik zet me af tegen mensen die de publieke omroep willen afbreken. Ik schreef mijn manifest uit liefde voor het publiek belang en voor de democratie. Omdat ik de journalistiek scherper wil maken. Want met de macht loopt het compleet uit de hand. We gaan te ver richting extreemrechts, dat is gevaarlijk voor iedereen. We moeten de publieke instituties beschermen, want die beschermen ons allemaal. Dat is een mensenrecht.

“We gaan te ver richting extreemrechts en dat is gevaarlijk voor iedereen”

Positie kiezen

AV: Wat mij opviel in je manifest is de eurocentrische blik op de journalistiek. Ik werk met journalisten uit Afrikaanse landen en hun praktijk ziet er anders uit. De omgang met de macht is ook anders, zeker omdat ze vaak hun vak niet in alle vrijheid kunnen uitoefenen. Ze worden vervolgd, soms zelfs vermoord.

FG: Ik ken Afrika niet echt, maar ik ken Koerdistan. Daar heb ik veel geleerd en inderdaad, de dynamiek is heel anders. Zij zijn veel meer activist dan journalist en ik heb zelf ervaren dat de verhalen die zij maakten beslist niet overdreven wa-

ren. Dat heeft mijn blik doen kantelen. Tegenover deze activistische journalisten staan de ‘supporters of power’. Die zitten bij president Erdogan in het vliegtuig, die vertellen zijn verhaal. Wat in Koerdistan ontbreekt, is de middengroep. De activistische journalisten hebben in de gaten dat die middenpositie eigenlijk niet bestaat. Je kiest positie.

AV: En dat is wat er volgens jou in Nederland aan de hand is: een te groot middenveld dat niet kiest, maar in feite de macht steunt. Jij roemt het Wereldwijd handvest waarin duidelijke regels voor de journalist worden gegeven. Bij nalezing schrok ik daar van, want het gaat wel uit van een witte journalistencultuur. Ik heb het aan Afrikaanse collega’s laten lezen, ze vonden het prachtig maar vertelden tegelijkertijd dat het bij hen zo niet werkt. Machtsverhoudingen zijn anders, er is geldgebrek. Bazen betalen hun journalisten nauwelijks, partnerschappen met lokale autoriteiten zijn vaak normaal.

In het Handvest staat bijvoorbeeld dat je niet mag betalen voor informatie, maar in een aantal landen verwachten

mensen dat wel, omdat ze erg arm zijn. In sommige landen krijgen journalisten geen vast loon, maar zijn ze afhankelijk van persconferenties van bijvoorbeeld een minister of gouverneur. Als ze die bijwonen, krijgen ze een enveloppe met zo dollar en schrijven ze een keurig positief stukje. Maar niemand kijkt ze erop aan als ze de dag erna een heel scherp artikel over diezelfde minister schrijven. Het is een journalistieke spagaat, ingegeven door armoede. Het Handvest is prachtig, als je je die luxe kunt veroorloven.

FG: Aan de werkelijkheid van Afrikaanse journalisten doe ik niets af. Dat is hun realiteit. Mijn boek gaat echter over de Nederlandse realiteit die voornamelijk bestaat uit witte journalisten met een koloniale achtergrond. Dat witte denken vindt dat de journalistiek af is. Maar journalistiek is niet af. Nog niet eens half. We zijn goed in het journalistieke handwerk: feiten checken, interviewen, data verzamelen, maar we reflecteren niet op wie we zijn en wat we kunnen toevoegen. Als we dat doen, zouden we zoveel sterker zijn. Iedere journalist overal ter wereld heeft zijn eigen werkelijkheid. En ik kan me voorstellen dat in de landen waar jij werkt, veel journalisten zich heel bewust zijn van de macht. Voor mij gaat het erom wat we doen met die hele clusterfuck waarin we leven. Omdat de wereld soms, en ik kan me voorstellen dat het ook geldt voor de lezers van *Down to Earth magazine*, zo moedeloos kan aanvoelen. De wereld staat in de fik en de regering doet niks. En wij journalisten proberen van alles te doen, maar het helpt niet.

Waarom doen we wat we doen? Als ik een stukje schrijf over Koerden in Iran, dan zijn ze morgen echt niet vrij. Maar stel nou dat we het voor elkaar krijgen dat een oorlog 5 minuten eerder stopt. Dat scheelt mensenlevens. Of omgekeerd: stel je voor dat alle journalisten morgen ophouden hun werk te doen. Dat zou een ramp zijn! Daar haal ik mijn motivatie uit. ■

Anneke Verbraeken

Anneke Verbraeken is onafhankelijk onderzoeksjournalist en werkt voornamelijk in het Grote Merengebied in Afrika. Vanwege kritiek op de Rwandese president, zijn partij en de autocratische organisatie van de maatschappij mag ze Rwanda niet meer in. Ze werd kort gevangengenomen in Kinshasa door de presidenti le garde na afloop van de presidentsverkiezingen in 2011. In 2015 werd ze aangevallen door de Rwandese inlichtingendienst tijdens een pro-Rwanda-demonstratie in Amsterdam. Ze schreef een boek over de Congolese mensenrechten-activist Sylvestre Bwira die werd ontvoerd en gemarteld door rebellen, en de Rwandese politieke oppositieleider Victoire Ingabire die sinds 2010 regelmatig wordt gearresteerd en op dit moment weer in de gevangenis zit.

Om de tegenmacht te versterken in landen waar de macht weinig tegenspraak duldt en om lokale journalisten te ondersteunen, geeft Anneke les in Benin, Oeganda en Kenia. Ook nam zij vorig jaar, samen met Nieuwspoor, het initiatief tot de Coalitie van het Vrije Woord. Dit platform, waar Fr derike Geerdink ook bij betrokken is, wil het vrije woord en de democratie actief bevorderen. Het motto: wat onder Trump II in de VS gebeurt, kan hier ook gebeuren.

De warmtetransitie begint achter de voordeur

Warmtenetten, warmtepompen en isolatie zijn de bouwstenen van de aardgasvrije wijk. Daarnaast moeten gemeenten bewoners meekrijgen in de overstap naar duurzame warmte. Dat laatste blijkt lastiger dan de techniek zelf.

TEKST: KATJA KEUCHENIUS BEELD: SHUTTERSTOCK

Naast een bushalte in de Zaanse nieuwbouwwijk Willis verzamelt zich een handjevol mensen rondom een picknickkleed. Daarop liggen stapeltjes prikstokken, vuilniszakken en groene hesjes. Mensen groeten elkaar met vrolijke hallo's. Het is een van de elf buurtteams van Zaanstad, opgericht onder begeleiding van Buurkracht. De stichting wordt gesubsidieerd in het kader van de energietransitie, waar de warmtetransitie deel van uitmaakt. Afval prikken heeft natuurlijk weinig te maken met energie of warmte, maar Buurkracht begint graag met onderwerpen waar bewoners warm voor lopen of zelf al mee bezig zijn. Dat kan gaan om het plaatsen van een AED, of dus afval prikken. Zo haken in Willis steeds meer mensen aan bij de buurtteams en ontstaan er ook ideeën om auto's te delen en de mogelijkheden van warmtepompen te verkennen. Vijf van de buurtteams hebben deze winter warmtewandelingen georganiseerd, met camera's die laten zien waar gevels warmte verliezen.

Wet collectieve warmte

Die omweg lijkt geen overbodige luxe. Nederland van het gas af krijgen is duur en technisch ingewikkeld, maar vormt vooral een sociale opgave. "De transitie grijpt in tot achter de voordeur", waarschuwde de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) in 2022 in een brief aan het parlement, waar toenmalig minister Rob Jetten bezig was aan de nieuwe Warmtewet. "Het bedrijfsleven kan dit niet op zich nemen. Dit vraagt om publieke realisatiekracht van de gemeenten met steun van de overige overheden." Rob Jetten gaf de VNG gelijk. De Wet collectieve warmte, begin 2026 door de Eerste Kamer aangenomen, geeft gemeenten een grote rol. Zij bepalen

welke wijken een warmtenet (zie kader) krijgen. Dat is in ongeveer 30 procent van de wijken maatschappelijk het voordeligst, vooral in wijken met relatief kleine en dicht op elkaar gepakte woningen. In buurten met grotere en vrijstaande woningen zijn warmtepompen vaak rendabeler. De wet schrijft ook voor dat de bedrijven achter de warmtenetten grotendeels in publieke handen moeten komen, bijvoorbeeld van gemeenten. Zo krijgen overheden meer grip op deze vitale infrastructuur.

Huisbezoeken

Maar voor gemeenten is het lastig om iedereen mee te krijgen, merkt Zaanstad. Cruciaal onderdeel van de warmtetransitie is het isoleren van oudere woningen. Het lukt de gemeente nog wel om bewoners te helpen met kleine maatregelen, zoals tochtstrips, radiatorfolie of het vervangen van witgoedapparaten. Het wordt echter lastiger bij grote en dure maatregelen, zoals dakisolatie of glasvervanging. Zaanse huishoudens kunnen tot 1500 euro subsidie krijgen, oplopend tot 4.000 voor lage inkomens. "Maar juist hen bereiken we moeilijk", zegt Frank Jan Borst, duurzaamheidsadviseur bij de gemeente Zaanstad. "Zij hebben wel wat anders aan hun hoofd. Het is een bekend verhaal: mensen die ze minder nodig hebben, weten de subsidiekanalen vaak het beste te vinden." Soms helpt de gemeente heel direct, bijvoorbeeld in gemengde woningblokken waar woningcorporaties hun woningen isoleren en particuliere eigenaren dreigen achter te blijven. Een collega van Frank Jan gaat bij hen langs om verbouwingsopties te bespreken en te helpen met subsidieaanvragen bij drie verschillende fondsen. Frank Jan: "Dat is een flinke hobbel voor mensen,

die we kunnen verlagen door hen bijna letterlijk bij de hand te nemen." Een warmtenet aanleggen is nog veel ingewikkelder. Het is een hele puzzel, technisch en financieel, om de juiste warmtebronnen, temperaturen, isolatiewaarden en zogenaamde 'afgiftesystemen', zoals radiatoren of vloerverwarming, op elkaar af te stemmen. Die puzzel proberen gemeenten, woningcorporaties en warmtebedrijven vaak samen te leggen. En daar horen de bewoners ook nog bij. Particuliere eigenaren moeten hun eigen huis isoleren en voorbereiden op een aardgasvrije toekomst. Woningcorporaties moeten voor aansluiting op een warmtenet toestemming krijgen van tenminste 70 procent van de bewoners.

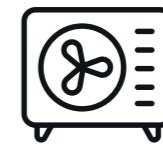
Acceptabele prijs

Dat laatste is niet makkelijk, ontdekte Niek Habraken van woningcorporatie Kleurrijk Wonen in het rivierengebied. Verschillende partijen hadden in 2019 samen de puzzel voor een warmtenet gelegd, om een Culemborgse wijk van het aardgas af te halen. De betrokken lokale energiecoöperatie presenteerde het plan met volgens Niek "een fantastisch verhaal", maar dat ging vooral over techniek. "Halverwege stond er een dame op die zich afvroeg hoe ze dat

allemaal ging betalen. Ze was een alleenstaande moeder, een andere dame ook. Toen het antwoord luidde dat ze daar nog over gingen nadenken, liepen die dames kwaad weg. En met hen de halve zaal." Veel bewoners zien een overstap op aardgasvrije warmte niet zomaar zitten. Zelfs niet als die op termijn goedkoper is. Uit een enquête in 2025 onder ruim 14,5 duizend inwoners (in opdracht van zeventien gemeenten en staatsbedrijf Energie Beheer Nederland) blijkt dat de beleving van de prijs van warmte afhangt van veel factoren, bijvoorbeeld van wat bewoners gewend zijn te betalen, maar ook van hoeveel winst bedrijven maken en hoe transparant zij daarover zijn. Een warmteplan kun je dus het beste maken mét bewoners, zegt Niek, inmiddels met pensioen bij Kleurrijk Wonen. De woningcorporatie werkt nog hard door aan nieuwe warmtenetten en doet dat nu zo vroeg mogelijk samen met bewoners. Niek: "Daarbij is vertrouwen belangrijk. Je moet transparant zijn. Marktpartijen hebben bijvoorbeeld rendement nodig. Daar moet je over kunnen praten. Hoeveel dan? Wat is redelijk? Het gaat niet alleen om de kosten, maar ook om een goed gevoel bij de kosten."

Samen rekenen

Het eerste wat Kleurrijk Wonen nu afspreekt, is de prijs die warmtebedrijven bij bewoners in rekening kunnen brengen voor geleverde warmte. Daarna gaan ze samen berekenen hoeveel er eenmalig moet worden betaald voor een aansluiting op het warmtenet. Dat is afhankelijk van allerlei keuzes, zoals de isolatie van de buizen en de temperatuur van het warme water. Niek: "Je kunt samen aan die knoppen

"Mensen die subsidiekanalen minder nodig hebben, weten ze het beste te vinden"

draaien en verschillende scenario's uitrekenen. Zo ontstaat draagvlak." Kleurrijk Wonen gebruikt een standaardmodel dat is opgesteld door de VNG en Aedes, de vereniging van woningcorporaties. Zo sturen deze koepelorganisaties aan op transparantie en samenspraak. De nieuwe Wet Collectieve Warmte helpt daar ook aan mee, doordat warmteprijzen voortaan gekoppeld worden aan werkelijke kosten in plaats van aan de gasprijs. Niek Habraken: "Toen de prijzen van gas begin 2022 omhooggingen, stegen ook de kosten voor alle warmtenetten. Zelfs als zij hun warmte uit de bodem haalden, waar je geen aardgas voor nodig hebt. Als je het hebt over vertrouwen..."

Blijven communiceren

Ook als de stap naar aardgasvrije warmte al is gezet, blijft communicatie met bewoners cruciaal, merkte Rob Vermeulen. Hij woont in het Gelderse Horssen, in een hoekwoning van woningcorporatie De Kern. Sinds 2023 staat er bij Rob een warmtepomp met een terugwininstallatie op zolder. Daar is hij nu blij mee, want het scheelt hem veel maandlasten. Maar er ging wel wat aan vooraf. Rob en zijn burens mochten een kijkje nemen in een huis dat was voorzien van gasloze warmte-apparatuur. Daarop stemde zo'n 70 procent van de huurders in met het aardgasvrij maken van hun woning. Maar daarna bleef het voor hen lang onduidelijk wat er precies ging gebeu-

Warmtetransitie

In 2050 moeten alle woningen en gebouwen in Nederland van het aardgas af zijn. Gemeenten bepalen per wijk welke duurzame oplossing het beste past, zoals individuele warmtepompen óf een collectief warmtenet. Een warmtenet is een netwerk van leidingen dat warmte van een centrale bron naar woningen vervoert. Daarmee ontlast zo'n net het elektriciteitsnet. Warmtenetten kunnen gebruikmaken van duurzame bronnen, zoals aardwarmte, restwarmte of aquathermie. Concrete plannen om wijken grootschalig te verwarmen met waterstof of groen gas zijn er nog niet.

ren en wanneer. Rob: "Dan krijg je een brief en staan ze van de ene op de andere dag ineens met een warmtepomp op de stoep." Robs nog geen jaar oude cv-ketel moest weg en de installatie van de nieuwe warmteapparatuur verliep ook niet soepel, omdat installateurs en leveranciers niet goed samenwerkten. Bij zijn burens bleven radiatoren koud of werden ze juist loeiheet en in zijn eigen nieuwe installatie moesten al snel onderdelen worden vervangen. "Dat was niet nodig geweest." Inmiddels helpt hij als lid van de bewonersraad zijn burens aan de juiste contactpersonen. Met de vergrijzing op komst maakt hij zich in de warmtetransitie vooral zorgen over oudere huurders. "Zij willen weten waar ze aan toe zijn, dus de communicatie moet heel duidelijk zijn. Stuur niet alleen een brief. Ga liever even bij mensen langs of wijs een duidelijk contactpersoon aan."

Energietransitie als kans

Dat iederéén mee moet in de warmtetransitie, zag de gemeente Rotterdam in 2020 juist als kans. In de wijk Bospolder-Tussendijken werd een warmtenet aangelegd, met restwarmte van afval- en energiecentrale AVR. De toestemming was al geregeld, maar er viel nog meer te doen. Van enkele flats was bekend dat er van alles speelde achter de voordeuren – eenzaamheid, hoarderproblematiek, armoede – hoewel er al lang geen meldingen

meer binnenkwamen bij de politie en andere instanties. Toen de verduurzaming van deze flats ging beginnen, schakelde Rotterdam hulp in van onder meer de Verbindingskamer, bedreven in huis-aan-huisbezoeken, om burens met elkaar in contact te brengen. Oprichter Marianne Lock: "Het mooie aan de energietransitie is dat je bij 100 procent van de bewoners achter de voordeur komt. Dat percentage bereiken wij normaal nooit." In Bospolder-Tussendijken ging naast de aannemer vaak ook iemand van de Verbindingskamer langs. Marianne: "Wij vroegen of bewoners het nog trokken met de werkzaamheden en of ze iets nodig hadden. Zo is er ongelukkig veel naar boven gekomen. Door 1 op de 3 huishoudens is een hulpvraag gesteld. Veel mensen vragen niet uit zichzelf om hulp, uit schaamte of angst." Inmiddels hebben de burens in Bospolder-Tussendijken elkaar ontmoet op verschillende bijeenkomsten en zijn sommige bewoners opgestaan als aanspreekpunt. Ze hoeven zich straks minder zorgen te maken over stijgende gasprijzen, want eind dit jaar zijn naar verwachting 1.500 woningen in Bospolder-Tussendijken aangesloten op het warmtenet. Zo zijn de Nederlandse gemeenten weer een stapje dichterbij het aardgasvrij maken van alle Nederlandse huizen in 2050. De teller staat nu op 18 procent. Nog volop kansen dus. ■

"Stuur niet alleen een brief. Ga liever bij mensen langs"

DENNIS VINK

Dennis wil via zijn Instagram-account @plantbased_dennis zoveel mogelijk mensen inspireren om veganistisch te gaan leven.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: HANS TAK

"In het dagelijks leven ben ik campagnemanager voor dierenwelzijnsorganisaties, dus influencer zijn – of content creator, want influencer komt niet overeen met wat ik doe en heeft een negatieve bijklank – doe ik eraan. Zelf ben ik 'geïnfluenced' door het boek *Ooit aten we dieren* van Roanne van Voorst. Zij schreef dat het belangrijk was om het stoffige imago van veganisten te veranderen. Ik dacht: zelfs als ik met mijn account maar honderd mensen kan inspireren om minder dierlijke producten te eten, ben ik dat aan de dieren verplicht. Inmiddels ontvang ik bijna dagelijks berichten van mensen die me vertellen dat ze dankzij mij vegan zijn geworden. Dan kan ik wel janken van geluk, want dat is precies wat ik wilde bereiken. Het is

ook fijn om een online community van gelijkgestemden te kunnen hebben."

Duivels dilemma

"Ik heb een ingewikkelde verhouding met social media. Voordat ik in 2020 met dit account begon, wilde ik zelfs stoppen met social media, omdat ze zo verslavend zijn en slecht voor je levensgeluk. Maar door alles wat ik als gedragsbioloog had geleerd over het leed en de emoties van de varkens, koeien en kippen die ik zo vaak in de ogen had gekeken, was mijn motivatie groot. Als ik met mijn account stop, kan ik ook minder impact maken. Dat is een duivels dilemma. Het meeste doe ik op Instagram, op Facebook heb ik minder volgers. Soms eindigen mijn filmpjes daar in de hoek van de stugge vleeseters

en krijg ik honderden negatieve of haatvolle reacties. Dat raakt me niet, want die mensen ga ik toch niet overtuigen."

Gedreven door één vraag

"Wat veel content creators zullen herkennen, is dat je er in je achterhoofd altijd mee bezig bent, een knagend stemmetje dat zegt dat je iets moet posten. Het kost enorm veel tijd. Tegelijkertijd levert het me ook veel op, zoals een netwerk van dierenwelzijnsorganisaties, milieuorganisaties, vegan ondernemers en activisten. Mensen die allemaal zoeken naar manieren om iets bij te dragen aan de veganbeweging. Dat vind ik ongelooflijk waardevol. En uiteindelijk stel ik mezelf steeds dezelfde vraag: wat zouden de dieren willen dat ik nu doe?" ■

Blik op/Europa

Omdat de klimaatcrisis zich niets aantrekt van landsgrenzen, is klimaatbeleid effectiever als we gezamenlijk optrekken. Hoe staat het met de Europese ambitie om in 2050 klimaatneutraal te zijn? In deze serie bericht Hans Wetzels vanuit standplaats Brussel.

Steeds meer macht aan de top van de piramide

Onder leiding van Ursula von der Leyen breekt de Europese Commissie in sneltreintempo groene wetten af die ze in haar vorige termijn heeft opgetuigd. Ambtenaren durven zich daar niet tegen uit te spreken.

TEKST: HANS WETZELS BEELD: ANNET SCHOLTEN

Medewerkers van het Europese Milieubureau in Kopenhagen keken raar op toen een hoge ambtenaar van de Europese Commissie zich opeens begon te bemoeien met hun jaarlijkse persbericht over de zwemwaterkwaliteit in Europa. Normaal gesproken interesseert niemand zich daarvoor: 96 procent van alle wateren in de EU is hartstikke veilig om in te zwemmen.

Toch is dit ogenschijnlijk weinig betekenisvolle incident een goed voorbeeld van de panische controledrang die zich meester heeft gemaakt van de tweede Commissie onder leiding van Ursula von der Leyen. Bang om de controle te verliezen, zet de Duitse politica kritische ambtenaren buitenspel. Zo is het steeds moeilijker geworden om bijvoorbeeld interne vergaderdocumenten of lobbyinformatie in te zien.

Belangrijke besluiten worden achter gesloten deuren genomen door topambtenaren en een klein kringetje vertrouwelingen. Vaak blijft het onduidelijk wiens belangen er nu precies gediend worden. Volgens de EU-Ombudsvrouw zou er zelfs sprake zijn van wanbeleid binnen de Europese Commissie. Ook Nick Aiassa, die leiding geeft aan het EU-kantoor van transparantiewaakhond Transparency International, maakt zich grote zorgen. “Er zijn naast zwemwater echt legio voorbeelden bekend van de onorthodoxe wijze waarop Von der Leyen zich met alles bemoeit. Van Trump verwacht je dat hij zich omringt met jaknikkers. Dat in Brussel ook zo’n angstcultuur is ontstaan, vind ik erg verontrustend.”

Spin in het web

Europese politiek is een spiegelpaleis waarbinnen je snel verdwaalt. Nationale en EU-belangen zijn verweven of met

elkaar in tegenspraak. Politici van de 27 lidstaten, een goed georganiseerde bedrijfslobby, diplomaten en parlementsleden vechten allemaal om invloed.

De onbetwiste spin in het Brusselse web is de Europese Commissie: het uitvoerende orgaan en dagelijkse bestuur van de EU. Voorzitter Von der Leyen regeert vanaf de dertiende verdieping van het massieve Berlaymontgebouw – vernoemd naar het nonnenklooster dat hier ooit lag – over de meer dan 30 duizend ambtenaren die in Brussel werken aan beleidsvoorstellen, richtlijnen en wetten die het leven van 450 miljoen EU-burgers in goede banen moeten leiden.

Door de jaren heen is het dagelijkse EU-bestuur veranderd van een technocratische commissie met beperkte bevoegdheden in een machtsspeler van formaat, vertelt Sophia Russack van de Brusselse denktank Centre for European Policy Studies. “Vroeger werden voorstellen meestal door ambtenaren en vakinhoudelijke experts geschreven. Al voor Von der Leyen zag je dat daar verandering in kwam. Er is steeds meer macht geconcentreerd aan de top van de piramide. Op zichzelf is dat geen slechte ontwikkeling, maar meer macht vereist ook meer transparantie. En dat is waar het nu misgaat.”

Prullenmand

Volgens de Commissie is er momenteel sprake van een “crisis” binnen “sleutel-

sectoren” van het Europese bedrijfsleven. Begrippen als “simplificatie” en “deregulering” bepalen de koers. Zoveel mogelijk regels schrappen moet de economie weer “concurrrender” maken met de VS en China. Nogal een merkwaardige verandering ten opzichte van een aantal jaar geleden. Tijdens haar eerste termijn als voorzitter stelde Von der Leyen nog de Green Deal voor: een ambitieus plan om de economie te verduurzamen.

De Commissie luistert naar de Duitse zware industrie en een machtige Amerikaanse lobbygroep van fossiele bedrijven

Om effectief te kunnen dereguleren, gebruikt de Commissie spoedprocedures waarmee uiteenlopende groene wetten in sneltreintempo kunnen worden ontmanteld. De manier waarop dat gebeurt, leidt bij ambtenaren tot grote wroef. “Met name bij medewerkers die veel kennis hebben over milieu en klimaat bestaat veel frustratie”, vertelt Nick van Transparency International. “Stel je voor dat je vier jaar lang hebt gewerkt aan een duurzaamheidswet die geprezen wordt in heel Europa. Vervolgens krijg je, zonder opgaf van redenen, van bovenaf de instructie om je werk in de prullenmand te smijten. Dat is precies wat er nu gebeurt.”

Bezwaren van grote Europese bedrijven als Nestlé, Ikea en Unilever – die inmiddels veel geld hebben geïnvesteerd in vergroening – werden door de Commissie grotendeels genegeerd. Naar wie de Commissie wel bleek te luisteren: de Duitse zware industrie en een machtige Amerikaanse lobbygroep van fossiele bedrijven. “De wens van de Commissie om de relatie met de VS goed te houden, was een belangrijke reden voor dit simplificatieoffensief,” vertelt Europarlementariër Lara Wolters (Groen-Links-PvdA). “Het enige lichtpuntje is dat Trump inmiddels zulke knotsgekke

Onderzoeksjournalist Hans Wetzels vanuit Brussel

“Transitieplannen opleggen aan bedrijven zou zinloos zijn, omdat 1,5 graden opwarming niet meer haalbaar is”

dingen roept dat het voor de Commissie steeds lastiger wordt om de Amerikaanse agenda te volgen.”

Anonieme bronnen

Om beter te begrijpen waarom de Commissie steeds weer lijkt te buigen voor druk vanuit de fossiele industrie, voerde ik de afgelopen maanden tientallen gesprekken met EU-ambtenaren, lobbyisten en leden van het Europees Parlement. Dat bleek lastiger gezegd dan gedaan: gedreven door controledrang sluit de Commissie steeds vaker de deuren.

“Ik acht de kans klein dat mij dat wordt toegestaan”, vertelt een welwillende Commissie-medewerker als ik hem bij de koffie vraag om een interview. “Alles moet tegenwoordig via de afdeling Woordvoering. De teugels zijn voor iedereen steeds strakker aangetrokken.” De woordvoerders, onder Von der Leyen teruggebracht tot slechts vijftien mensen, beantwoorden vragen eigenlijk alleen nog maar per e-mail.

Het gevolg is dat journalisten en maatschappelijke organisaties bijna helemaal afhankelijk zijn van anonieme bronnen of gelekte documenten om verslag te doen. “Misschien gelooft Von der Leyen écht dat we in een wereld leven die vraagt om snelle besluitvaardigheid”, zegt Nick. “Maar als je uit naam daarvan je eigen principes overboord zet, beschadig je het vertrouwen in de democratie juist.”

Ook binnen de Commissie wordt de druk steeds verder opgevoerd. De communicatie van medewerkers wordt streng gemonitord en afwijken van de koers die Von der Leyen en haar getrouwen hebben

uitgestippeld, wordt niet langer getoleerd. Als ik vragen stel over de ontmanteling van groene wetgeving vertelt een ambtenaar die anoniem wil blijven: “Ons werd gezegd op te houden met argumenten over de klimaatimpact. Ook mochten we de juridische risico’s, die nu eenmaal samenhangen met het terugdraaien van het beleid, niet benoemen.”

Topambtenaren zouden grote druk hebben uitgeoefend op met name jonge en vrouwelijke medewerkers om hun standpunten bij te stellen. “Tijdens meetings zijn echt problematische dingen gezegd: transitieplannen opleggen aan bedrijven zou zinloos zijn omdat het beperken van de klimaatopwarming tot 1,5 graden toch niet meer haalbaar is”, zegt een doorgaans goed geïnformeerde lobbyist. “Dat is een-op-een wat de Amerikaanse fossiele lobby in Brussel ook roept.”

Gefrustreerd

Een bijkomend probleem is dat de Commissie intussen ook eenzijdig heeft besloten om veel interne communicatie te labelen als ‘kortdurend’. Ambtenaren hoeven hun e-mails niet meer te bewaren, die dus ook niet langer opgevraagd kunnen worden met een beroep op de Europese transparantieregels.

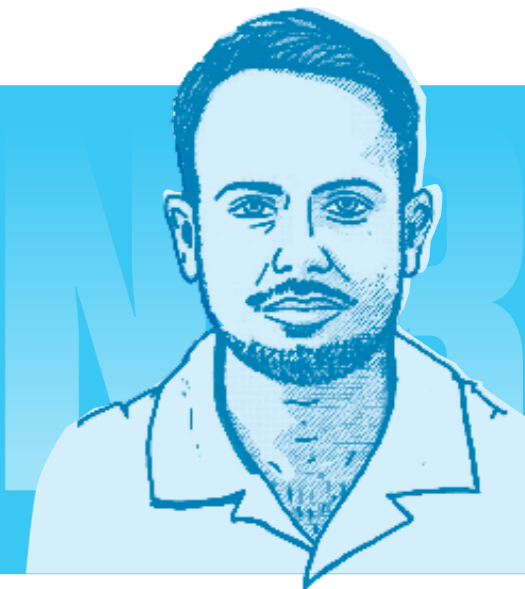
“Ik ben ondertussen gefrustreerd over iedereen in Brussel”, foertert Nick. “Alle

instituten van de EU hebben hun eigen manier om maar niet aan de transparantieregels te hoeven voldoen. Officieel moet alle elektronische communicatie gewoon openbaar gemaakt worden. Wat de Commissie nu doet is zelf die regels herschrijven op grond van een onderbouwing die op zijn best dubieus is.”

Sophia van het Centre for European Policy Studies volgt al jaren nauwgezet hoe de Europese Commissie regeert en is niet verbaasd door de huidige ontwikkelingen: “De EU heeft zich ontwikkeld van een klein aantal landen dat een beperkt aantal dingen samen wilde gaan organiseren, naar een veel grotere gemeenschap die zich ook nog eens moet verhouden tot een snel veranderend geopolitiek landschap. De Commissie verandert met die omstandigheden mee.”

Maar een wereld waarin oude zekerheden niet meer gelden, de VS steeds vijandiger worden, het klimaatprobleem om mondiale samenwerking vraagt en nieuwe grootmachten als India of China een plek opeisen, schreeuwt juist om meer Europese samenwerking. Of het Brusselse spiegelpaleis zichzelf kan omturnen in een volwaardige democratie zal volgens Sophia dan ook afhangen van wat er de komende jaren gebeurt. “Von der Leyen denkt dat de EU sterk en geloofwaardig leiderschap nodig heeft, dat snel beslissingen kan nemen. Ze onderschat echter hoe slecht het gebrek aan transparantie en democratische inspraak afstraalt op Europese burgers. Als intern de experts al op een zijspoor worden gezet, blijft het een vraag wiens belangen er op dit moment precies gediend worden door de Europese Commissie.” ■

De verborgen prijs van groen

Het gesuis van snelstromend water klinkt kalmerend in mijn oren. Tussen rotsen en bergwanden spetteren verkoelende watervallen. De geur van bloemen en planten kriebelt in mijn neus. Grotten liggen verscholen tussen dik groen. Hoog in een boom beweegt traag een luiaard. Zijn gekwelde oude-mannengezicht grijnst terwijl hij blaadjes eet. Kleurrijke vogels vliegen door de lucht, aapjes verstoppen zich in de bomen.

Hier geen smeltend asfalt onder de schoenzolen of de herrie van de eeuwige verkeersopstopping die Rio de Janeiro heet. Parque Nacional da Tijuca is een van de grootste stedelijke bossen ter wereld en doet je vergeten dat je in een miljoenenstad bent. Ik ben voor een reportage speciaal naar Brazilië gekomen om te leren over het levenslustige Braziliaanse antwoord op de Europese politiek van dood, maar leer al snel veel bij over natuurbehoud en -herstel. Met zijn panoramische uitzichten en groene bergen zag Rio er halverwege de negentiende eeuw heel anders uit. Door intensieve koffie- en suikerrietplantages waren de natuurlijke waterbronnen opgedroogd. Het Atlantische regenwoud werd vrijwel geheel vernietigd: vandaag de dag resteert nog maar 24 procent, waarvan slechts 12 procent oud bos. Dit had grote gevolgen, juist voor deze stad die – nota bene vernoemd naar een rivier – kampte met watertekorten en geweld werd door ziekten. Tot keizer Dom Pedro II in 1861 het bevel gaf de bergen rond de stad te herbebossen. Terwijl uitgestrekte wouden overal ter wereld werden omgekapt, ging hij dwars tegen de tijdgeest in.

Maar een milieuactivist is nog geen abolitionist. Zes tot slaaf gemaakten kregen onder leiding van majoor Manuel Gomes Archer de haast onmogelijke opdracht om zonder modern gereedschap 100.000 tot 150.000 bomen te planten én dat in dertien jaar tijd. Hun namen zijn bekend: Eleutério, Constantino, Manuel, Mateus, Leopoldo en Maria. Latere bronnen noemen nog vijf anderen. Voor de herbebossing van Rio werden bomen uit de hele wereld gehaald. Dat leverde een uniek park op met vegetatie uit Australië, Azië en het Indiase subcontinent. Door de jaren heen werden tal van succesvolle pogingen gedaan

oorspronkelijke diersoorten te herintroduceren. Zo zijn twee maanden geleden nog blauwe ara’s in het park uitgezet.

Sinds het keizerlijke bevel uit 1861 heeft Rio de Janeiro niet stilgezeten. In de afgelopen decennia werden zo’n tien miljoen bomen en zaailingen geplant, tussen 2021 en 2023 alleen al 360 duizend. Maar als ik voor mijn reportage een van de bijna duizend favela’s bezoek, beland ik in een betonnen jungle. Trots wijst mijn gids Mario op de enige boom in favela Santa Marta: een met de muren van een krot verstrengelde avocado-boom. Hier leven de nazaten van de tot slaaf gemaakten die de stad haar groen en drinkwater teruggaven. Terwijl massatoerisme en gentrificatie oprukken, kunnen zij geen kant op. Hoge muren scheiden hen van het door de overheid beschermde groen. De strijd om de kostbare vierkante meters van de stad wordt uitgevochten door bedrijven, hotels en Airbnb-bezitters.

Het doet me denken aan de hedendaagse groene beweging. Voor onze elektrische auto’s, zonnepanelen en windturbines werken moderne tot slaaf gemaakten en uitgebuite arbeiders zich letterlijk dood. In landen als de Democratische Republiek Congo, Zuid-Afrika, Gabon, Zimbabwe en Mozambique hebben de mannen, vrouwen en kinderen die de mijnen in worden gestuurd vaak zelf niet eens stroom. Zo zijn onze groene dromen voor anderen opnieuw een kleurloze nachtmerrie. ■

Onze groene dromen zijn voor anderen een nachtmerrie

Om de stormen van deze tijd het hoofd te bieden werkt Mounir Samuel – geïnspireerd door het verhaal van de ark van Noach – aan een nieuwe, moderne ARC: een Actie Respons Comité. Dit burgerinitiatief wil mensen helpen om bewuster, sneller en collectiever te reageren op crises, oorlog en maatschappelijke veranderingen. Op Substack neemt hij de lezer wekelijks mee in zijn denken, en naar de uithoeken van de wereld waar hij leert van lokale gemeenschappen en inheemse bevolkingsgroepen. Reis mee op substack.com/@arcnewsletter (zonder betaalmuur).

Doe het lekker zelf/plantaardig eten

Een beter milieu, waar begin je? Bij de grote vervuilers, natuurlijk. Maar je kunt ook zelf aan de bak! Een groot verschil maak je door je dieet aan te passen. Doe-het-groener Hilde Wijnen gaat je voor en peuzelt een maand lang plantaardige kost.

TEKST: HILDE WIJNEN ILLUSTRATIES: PÉPÉ SMIT

egan met vallen en opstaan

Ik ben nooit een groot fan geweest van dode dieren op mijn bord, dus de keuze om vleesloos door het leven te gaan was vroeg gemaakt. Veel miste ik niet. Mijn goeie ouwe boterham met ham duurde het langst, maar ook die was ik redelijk snel vergeten. En omdat ik (een hele poos later) ook nog stopte met koemelk en inmiddels steeds vaker plantaardig eet, is de stap naar een leven als veganist vast een eitje.

Smeuïge smeersels

Gemakkelijk is het inderdaad. Ik begin bij het begin: de boterham. Een palet aan pindakazen en plantaardige patés, smeuïge smeersels en groentespreads in alle kleuren van de regenboog, er valt genoeg te kiezen. Zoet is niet mijn ding, hoewel ik voor fruit een uitzondering

maak. Ik schaf een noodvoorraad hartig beleg aan, ga me te buiten aan jammertjes en begin met goede moed aan mijn missie.

Leuk is anders, moet ik na een week tot mijn schande bekennen. Het lijkt wel alsof ik last heb van afkickverschijnselen. Ik ben mopperig en eet stapels boterhammen, maar de voldoening die ik normaal gesproken na twee of drie sneetjes voel, blijft uit. Ik ben een bodemloze put. Ik wil kaas! En ei! Helemaal hopeloos is het niet. Notenpasta en pindakaas stillen mijn trek, tofu helpt en avocado ook. Maar ja, als je de planeet wil redden is die laatste niet de vriendelijkste keus.

Umami in da house

's Avonds heb ik minder last. Ik hou van groenten, bonen en linzen en heb vaak

genoeg plantaardige potjes gekookt om er niet al te veel over na te hoeven denken. Bovendien ontdek ik edelgistvlokken, een verrassend smakelijk spulletje dat een betere naam verdient. Ik strooi het mysterieuze goedje (gemaakt van melasse en een eencellige schimmel genaamd *Saccharomyces cerevisiae*) over mijn pasta en ja hoor: umami is back in da house! Heerlijk om weer iets hartigs te proeven dat zo dicht in de buurt komt van kaas.

In de dagen erna probeer ik meer lichtpuntjes te verzamelen. Een meevaller: ik snoep nu minder. Bijna overal zit melk, boter of gelatine in en als ik het niet weet, neem ik liever het zekere voor het onzekere. Ook ben ik blij met mijn eerder opgedane fermentatieskills, zo kan ik meer pit toevoegen aan mijn

lunch (pindakaas met zuurkool, mmm!). En ik eet een plantaardige pizza salami die zowaar best lekker is.

Beste vrienden

Ik ga op zoek naar meer vegan verrassingen en die vind ik ook, maar niet al mijn ontdekkingen zijn succesvol. Ik eet iets wat door moet gaan voor komijnekaas en zo goed als onmiddellijk in mijn persoonlijke top drie komt van gruwelijkste smaken aller tijden. Niet lang daarna proef ik een stukje (van soja gemaakte) mozzarella dat hier zeker mee kan wedijveren. Ugh! Gelukkig kom ik onderweg ook heel wat zaligs tegen: een goddelijke Franse geitenbrie bijvoorbeeld en een frisse, fruitige creamcheese. Beide gemaakt van cashewnoten.

“Weet jij wel hoe cashewnoten groeien?” vraagt mijn biologisch-dynamisch meest onderlegde vriendin verontwaardigd als ik haar vertel over mijn nieuwe beste vrienden voor op de boterham. “Eén nootje groeit er aan zo’n joekel van een vrucht en wij gooien handenvol van die dingen achteloos in onze mond! En dan heb ik het nog niet over waar ze vandaan komen!” Ik zucht. Het zal ook eens niet. Cashewnoten, lees ik even later, reizen duizenden kilometers van de plek waar ze worden geplukt tot waar ze worden gepeld, en daarna nog eens

duizenden kilometers voor ze in de winkel liggen.

Meer moed

Toch levert een plakje cashewnotenkaas nog altijd minder CO₂-uitstoot op dan een plakje rosbief en heb je er minder vierkante meters grond voor nodig, leer ik als ik me er een beetje in verdiep. Alleen aan water ben je iets meer kwijt. In de plantaardige business zijn noten en fruit grootverbruikers van water. Maar ook voor de productie van vlees is veel water nodig, dus onder de streep is een geplukte noot hoe dan ook beter dan een gedood dier. Ik ben gerustgesteld en kaan mijn kaasjes verder met een schoon geweten.

Na twee weken voel ik behoefte aan ervaringen van anderen en sluit ik me aan bij de dertigdaagse online Vegan Challenge van de Nederlandse Vereniging van Veganisme. Iedere dag krijg ik achtergrondinfo, tips en recepten in mijn mailbox. Mijn moed wordt er flink door opgepoetst en ik vind het ineens een stuk leuker worden.

Eén ei is geen ei

Nog een week later wordt mijn verlangen naar kaas en ei minder, merk ik. De kaas is redelijk succesvol vervangen, dat helpt. Ei is lastiger, tenminste als je dol bent

Doe het lekker zelf (en nu jij)!

- 1 Sluit je aan bij een beweging of doe het samen met iemand anders, zodat je geïnspireerd blijft.
- 2 Probeer nieuwe recepten en etenswaren uit (tip: in de biowinkel vind je de betere kazen).
- 3 Als het (een keer) niet lukt: minder is altijd beter!

op gekookte en gebakken exemplaren, zoals ik. Ik vind een recept voor scrambled tofu. Het kan ongetwijfeld beter, maar van dit probeersel word ik niet blij. Een van de ingrediënten is kala namak, oftewel zwart zout. Ik koop het bij de toko. Het spul heeft een zwavelachtige geur en ik vind het eerlijk gezegd ook zo smaken. Ei, dat klopt, maar dan rot. Brr, het resultaat gaat na een paar dappere happen de biobak in. Als ik mijn experiment na vier weken beëindig, is het eerste wat ik doe een eitje koken. Ik smul ervan, maar heb tot mijn verbazing niet onmiddellijk behoefte aan meer. Ik denk zelfs dat ik uiteindelijk zonder kan. ■

KOSTEN:

Je kunt zoveel uitgeven als je wilt, maar uit een onderzoek van Questionmark uit 2023 blijkt dat een boodschappenmandje gevuld met plantaardige producten tot ruim 9 euro goedkoper is dan de dierlijke variant.

“Klimaat-activisten moeten zich verzetten tegen de bewapeningsretoriek”

Europa is in de ban van bewapening. Bijna iedereen onderschrijft het idee dat de defensie beter op orde moet nu Europa niet meer kan rekenen op de VS als militaire bondgenoot. Wendela de Vries van Stop Wapenhandel vraagt zich af waar de klimaatactivisten blijven met een broodnodig tegengeluid.

TEKST: MARIJE WILMINK BEELD: SHUTTERSTOCK

Onlangs ging de Russische belegering van Oekraïne z'n vijfde jaar in. Terwijl de publieke aandacht voor de oorlog aan de noordoostelijke grenzen van Europa tanende is – te veel andere conflicten die de aandacht opeisen – wordt een bewapeningsmissie opgetuigd die zijn weerga niet kent. NAVO-chef Rutte waarschuwt in steeds alarmistischer termen voor het Russische gevaar, en EU-landen voeren hun militaire uitgaven zonder veel morren op tot enorme bedragen. Kritische tegengeluiden klinken nauwelijks, tot verbazing van Stop Wapenhandel-onderzoeker Wendela de Vries, tevens voorzitter van de internationale onderzoeks- en activistenwerkgroep Arms, Militarisation and Climate Justice. De klimaatimpact van bewapening is enorm, dus waarom houdt de klimaatbeweging zich zo stil?

Waarom moet de klimaatbeweging zich uitspreken tegen de bewapening van Europa?

“Er lijkt geen enkel oog voor het feit dat de krijgsmacht fors bijdraagt aan onze klimaatproblemen. Oók als er geen oorlog gevoerd wordt. Al in 2019 rekenden onderzoekers uit dat de militaire sector verantwoordelijk was voor minimaal 5,5 procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot. Kun je nagaan hoe hoog die nu zal zijn. Militaire oefeningen, wapenproductie, militaire transporten voor het verplaatsen van zwaar materieel per vliegtuig, de inzet van tanks, raketten en marineschepen: het vreet fossiele brandstof. Vergeleken met de vervuiling door landen: alle krijgsmachten ter wereld bij elkaar opgeteld hebben samen de op drie na grootste CO₂-voetafdruk, alleen die van China, de VS en India is groter. Maar de militaire impact op het klimaat, zelfs in vreedstijd, wordt stevast genegeerd. Ook door de klimaatbeweging, tot mijn grote verbazing.”

Hoe verklaar je dat?

“In de verschillende klimaatverdragen sinds 1997 zijn militaire organen uitgezonderd van de verplichting emissiecijfers te rapporteren. Dat heeft de militaire lobby tijdens de VN-klimaatconferentie in Kyoto handig voor elkaar gekregen. Militaire klimaatimpact is zo tot blinde vlek gemaakt. Klimaatactivisten zijn hier vaak niet alert op. Ik zie velen zelfs meegaan in het huidige frame van militaire experts: dat de bewapening van Europa nodig is voor ons aller veiligheid en dat alleen een door wapens beveiligd Europa zaken als een effectief klimaatbeleid voor elkaar kan boksen. Ook op het idee dat Europese krijgsmachten de hoeders van democratie, mensenrechten en rechtvaardigheid zijn – zoals de NAVO, de EU en het ministerie van Defensie zo graag promoten – valt natuurlijk veel af te dingen. Ze beschermen vooral de belangen van rijke westerse landen.

En het gros van de oorlogen wordt gevoerd vanwege toegang tot fossiele grondstoffen. Ik vind het ook zorgelijk dat er bijna geen kritiek klinkt op de deregulering van de wapenhandel of het wegstrepen van milieuvorwaarden bij een deel van de munitieproductie waartoe de Europese Commissie onlangs besloot, waarbij het Europees Parlement zichzelf buitenspel zette. Het lijkt alsof het huidige militariseringsdenken voor veel klimaatactivisten een front te veel is om op te vechten. Toegegeven, het is al een ongelooflijke klus om tegen het consumptisme en het primaat van het economische groeiemodel in te gaan. Maar ik denk dat je álle ingewikkelde discussies tegelijk moet voeren. Dus niet alleen tegen vervuilende bedrijven procederen, maar ook vervuilend consumptisme én vervuilend militarisme aan de schandpaal nagelen.”

Sommige milieuorganisaties spreken zich de laatste tijd toch wel uit, bijvoorbeeld toen Teheran werd geteisterd door zwarte regens na het bombarderen van Iraanse olieopslagfaciliteiten?

“Ja, gelukkig klinken over de milieuen klimaatimpact van oorlogvoering momenteel wel meer kritische stemmen. Interessant is bijvoorbeeld de groep Oekraïense onderzoekers die de gevolgen van de Russische aanvallen voor het ecosysteem in kaart brengt. Zij pleiten voor opname van ecocide als oorlogsmisdad in het internationaal strafrecht. Net als het Climate Action Network trouwens, dat de ecocide in Gaza aan de kaak stelt. Maar in het geval van Oekraïne is het werk van de milieuonderzoekers óók onderdeel van de zwart-witte oorlogsretoriek. De Oekraïense aanvallen op Russische fossiele infrastructuur en de wapenproductie voor Oekraïne zijn namelijk net zo goed schadelijk, maar dat blijft goeddeels buiten beschouwing. De oorlogspropaganda is zo sterk! Als wij pleiten voor demilitarisering, worden we weggezet omdat we Poetin in de kaart zouden spelen. Ondertussen probeert Rutte ons angst voor de Russen aan te praten. Ik ben net zo bang voor Russische leiders als voor oorlogszuchtige Amerikaanse en Europese leiders. Maar vooral voor de totale ineenstorting van ons ecosysteem dat door militarisering alleen maar verder wordt aangejaagd.”

Wat denk jij van het pleidooi voor vergroening van de militaire sector?

“De Nederlandse krijgsmacht is daar even mee bezig geweest, maar inmiddels zijn de uitstootcijfers weer geheim ‘omdat je niet wilt dat de vijand meeleeft’. Er wordt vaak geschermd

met opties als elektrificatie van marineschepen en het gebruik van biobrandstoffen, maar onderzoek laat zien dat alleen al de Britse Royal Airforce op biobrandstof laten vliegen, beslag zou leggen op de helft van alle beschikbare Britse landbouwgrond. Onrealistisch dus. Ander voorbeeld, in Nederland: de militaire oefenterreinen, die vaak in kwetsbare natuurgebieden liggen. Defensie klopt zichzelf graag op de borst als ‘beste milieubeheerder van Nederland’, omdat oefenterreinen zogenaamd eigenlijk natuurgebieden zijn waar ze slechts af en toe met een tankje doorheen crossen. Controle daarop ontbreekt, en momenteel wordt zelfs in snel tempo de Wet op de Defensiegereedheid door de politieke besluitvorming geloodst. Deze wet ontzegt gemeenten en burgers het recht op inzage in het gebruik van die terreinen, en geeft Defensie het recht om allerlei milieuwetgeving en -vergunningen buiten werking te stellen.”

“Er klinkt ook bijna geen kritiek op de deregulering van wapenhandel”

Welk geluid zou je vanuit de klimaatbeweging in Nederland willen horen de komende tijd?

“Dat juist ontwapening en vredesprocessen veiligheid geven. Dat alleen dan samen internationaal gewerkt kan worden aan klimaatbeleid. Wees ook kritisch op de gigantische hoeveelheid geld die naar Defensie gaat. In 2024 gaven de rijke industrielanden volgens onderzoek – dat wij met het Transnational Institute hebben

uitgevoerd – 52 keer meer uit aan hun krijgsmachten dan aan klimaatfinanciering voor de kwetsbaarste landen. In de EU-landen kwamen de uitgaven voor bewapening en militaire activiteit toen uit op 343 miljard. Nu heeft Europa zich gecommitteerd aan de 5-procentsnorm, dus die bedragen gaan nog véél hoger worden. Als we kijken naar Nederland: we moeten nu 19 miljard bezuinigen om 5 procent van het bbp uit te kunnen geven aan meer wapens en militaire infrastructuur. Geld dat ook nog eens voor een groot deel in de zakken van de Amerikaanse wapenindustrie zal verdwijnen. Er loopt een rechtstreekse lijn van ‘meer geld naar defensie’ naar ‘meer klimaatschade’. Als we stoppen met de bewapeningswedloop komt er broodnodig geld beschikbaar voor de aanpak van de klimaatcrisis, de echte grote crisis waarmee we als mensheid moeten dealen!”

Commentaar

Anika Schwarzlose, Elena Khurtova, Tommy Wieringa en John Sterk reageren. Zie volgende pagina.

Anika Schwarzlose en Elena Khurtova Initiatiefnemers kunstproject Residue

Anika: “Het grootste probleem lijkt mij het ontbrekende bewustzijn bij het brede publiek over de milieueffecten van de wapenindustrie. Terwijl die zeer schadelijk zijn. Met ons kunstproject Residue confronteren we bezoekers met de onzichtbare vervuiling die de wapenfabriek Artillerie Inrichtingen op het Hembrugterrein in Zaandam in de bodem achterliet. Tussen 1904 en 2003 werd hier allerlei wapentuig vervaardigd: bommen, granaten, geweren en raketten. Ook was er een laboratorium dat chemische wapens zoals mosterdgas testte.” Elena: “Voor Nederlanders was die wapenproductie een ver-van-mijn-bedshow. De wapens werden elders ingezet, onder meer in de koloniale oorlog in Indonesië, en later verkocht aan bijvoorbeeld Iran en Irak. Maar de productie was zo toxisch, dat we er ook ons eigen land mee vergiftigden.” Anika: “Voor Residue maakten we gebruik van een fotochemische printtechniek uit de landbouw, bodemchromatografie, die de concentraties aan lood, zink, asbest en olie in bodemmonsters kan omzetten in visuele beelden. Zo hebben we abstracte data over de vervuiling van de grond omgezet in tastbaar beeld, geprint op doeken.” Elena: “Het is confronterend hoe vervuild het Hembrugterrein is, onder andere met zware metalen. De gebruikers die werken of wonen in de gebouwen die er achterbleven, is niet voor niets verboden om in de aarde te graven of te moestuinieren. Nu het terrein gezien wordt als lucratief bouwterrein zo vlakbij Amsterdam wordt wel aan bodemsanering gedaan,

“Het is verboden om te moestuinieren”

maar daarmee wordt het gif in de bodem verplaatst naar elders. Verdwijnen zal het nooit meer.” Anika: “De wapenindustrie is een van de meest intransparante sectoren die er zijn. De milieuschade verdonkeremanen is deels bewuste strategie van de industrie zelf, maar ook te wijten aan de media die er niet over publiceren.

Daarom moet het algemene publiek aan de bak, de druk opvoeren en openheid eisen. Het stilzwijgen rond de impact van de wapenindustrie moet dringend worden doorbroken.”

Tommy Wieringa

Schrijver en betrokken bij Protect Ukraine, dat hulptransporten naar Oekraïne organiseert
“De klimaatimpact van bewapening en oorlog is natuurlijk gigantisch en desastreus. Alleen al de gevolgen van een paar weken Iranoorlog – dat geriatrische vergeldingsproject van Trump. Maar als het gaat over Oekraïne en de weerbaarheid van Europa, zullen we ons toch moeten herbewapenen. Ik heb pacifistische idealen maar heb daar niets aan als Europa wordt bedreigd en Oekraïne wordt aangevallen. ‘De oorlog in Oekraïne’ is niet alleen een territoriale oorlog, maar ook een ideologische strijd tegen ver-

“Onderhandelen is onmogelijk”

lichtingsidealen, vrijheid en democratie, tegen vrouwenrechten en die van lhbt’ers, tegen individuele rechten in het algemeen. De Poetins en Trumps willen opnieuw het recht van de sterkste vestigen. De oorlog is ook een milieuramp: Rusland vergiftigt rivieren, de schade aan het marineleven is enorm – er zijn al 60 duizend Zwarte Zee-dolfijnen gestorven. Vredesroepers zeggen: we moeten onderhandelen. Maar onderhandelen is onmogelijk. Rusland herhaalt alleen zijn eisen en vuurt ondertussen een verbijssterende hoeveelheid kamikazedrones en raketten af op burgerdoelen. Ik was deze week in Odesa met Protect Ukraine. De eerste nacht werden twee kleuterscholen, een kraamkliniek en twee portiekflats geraakt door Shahed-drones. We brachten ook luiers en urinecondooms naar een psychiatrische kliniek waar uit Rusland teruggekeerde krijgsgevangenen worden behandeld. Door genitale martelingen is 95 procent van hen levenslang incontinent. Voor de duidelijkheid: ik lijd aan de klimaatcatastrofe. Ik heb twee dochters, ik ben ongelooflijk bezorgd.

Maar ik zie een dichotomie tussen oplosbare en onoplosbare kwesties, zoals ik in mijn essay *Optimisme zonder hoop* ook beschreef. Inzake het klimaat kijken we naar een strijd die we niet meer kunnen winnen, we kunnen ons alleen nog aanpassen. De strijd tegen Poetin en andere psychopaten valt wel te winnen. Ik ben het principieel met Wendela eens dat je alle discussies tegelijk moet voeren. Maar denken dat bewapenen niet nodig is, is goedbedoelde fictie. Je wilt niet weerloos zijn tegen het sadistische universum van Poetin en Trump.”

John Sterk

Bestuurslid Grootouders voor het Klimaat

“Wij vinden dat de klimaatbeweging zich vooral moet richten op klimaat, omdat ons hele voortbestaan daarvan afhankelijk is. Het gaat om het levenssysteem van de aarde. Onze focus ligt dus op klimaatmitigatie en -adaptatie, het behoud van biodiversiteit en de afbouw van fossiele brandstoffen. Wij willen zoveel mogelijk mensen in onze beweging verbinden, daarom is het belangrijk om een heldere boodschap te hebben. Je moet er geen andere onderwerpen bij betrekken, zoals oorlog en militarisering, want dan haken mensen af. Op de korte termijn is oorlog een reëel risico, maar voor ons blijft klimaatverandering de grootste bedreiging. Wij zien natuurlijk ook met lede ogen aan dat er zoveel geld naar defensie gaat, maar dat is niet een discussie die bij ons hoort. Daar zijn andere clubs voor. Veel van onze leden zijn ook actief in andere organisaties of politieke partijen. Dáár kunnen ze zich uitspreken

“Klimaatverandering is de grootste bedreiging”

over dit soort onderwerpen. Klimaatverandering kan ook tot oorlogen leiden, zoals de Britse veiligheidsdienst recent in een rapport schreef. Dat is voor ons is juist een reden om de focus op klimaat te houden, voor een leefbare wereld voor onze kleinkinderen.” ■

MORRIS VLIJM

Als bestuurslid van de Jonge Klimaatbeweging wil Morris laten zien dat je als jongere heus wel iets kunt doen voor het klimaat.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: ROBERT ELSING

“Ik probeer jongeren te bereiken via campagnes en social media. Wat ik ze vooral wil meegeven is dat ze een keuze hebben in waar ze hun tijd en werk aan besteden. Zet je talent in voor dingen die bijdragen aan het goede! Je zou me een influencer kunnen noemen: ik hoop bewustwording en gedragsverandering te stimuleren. Veel jongeren maken zich namelijk wel zorgen over het klimaat, maar weten niet waar ze moeten beginnen. Daarom wil ik laten zien dat je wél iets kunt doen. Zo zette ik voor de Jonge Klimaatbeweging de campagne ‘Kom van die bank af’ op, om mensen te laten overstappen naar een duurzame bank. Een simpele stap die veel impact kan hebben.”

Te activistisch

“Het is lastig om jongeren te bereiken. Social media worden gestuurd door algoritmes en onbetrouwbare tech-bedrijven, waardoor sommige geluiden meer ruimte krijgen dan de onze. Als wij bijvoorbeeld willen adverteren op Instagram, worden onze advertenties soms geweigerd omdat ze te ‘activistisch’ zouden zijn. Daarom proberen we jongeren ook in de fysieke wereld te bereiken. Zo draaide onze campagne-film in filmhuizen en gaan we campagne voeren op scholen en universiteiten, op de dag dat de studiefinanciering wordt uitgekeerd.”

Mbo'ers nodig

“Ik profileer me bewust als mbo'er, want daar lopen er niet zo veel van

rond in de klimaatbeweging. Terwijl mbo'ers juist de sleutel tot verandering zijn. Denk aan de energietransitie: daarvoor heb je installateurs en technici nodig. Wat niet helpt, is dat we het klimaatverhaal soms onnodig ingewikkeld maken. In discussies vliegen de moeilijke termen je om de oren, dat vormt voor veel jongeren een drempel. Als je wilt dat mensen meedoen, moet je het verhaal begrijpelijk vertellen. Het gaat tenslotte over hun toekomst. En ik maak me best zorgen over die toekomst. Ik was op de COP in Brazilië en zag hoe weinig stappen er worden gezet. Tegelijk sprak ik daar jongeren uit de hele wereld die zich voor hetzelfde doel inzetten. Dat gevoel van bondgenootschap geeft energie.” ■

“Mensen doen alles om olie- en gasvelden te stoppen”

Boliviaanse grassrootsbewegingen bewijzen dat verzet tegen olie- en gaswinning wel degelijk effect kan hebben. Ze wisten gasprojecten in een beschermd natuurgebied te blokkeren en kregen internationaal erkenning. “De fossiele industrie eist wereldwijd slachtoffers, het is enorm belangrijk dat we daar samen tegen opstaan. Daarom heeft Milieudefensie deze activisten gesteund.” Toch komt aan dat partnerschap nu een eind.

TEKST: BILLY KYTE, CAROLIEN CETON BEELD: CEDIB

Bolivia herbergt een bijzondere verzameling ecosystemen. Behalve het Amazonewoud tref je er het Andesgebergte en zogenaamde wetlands, draslanden op de grens tussen land en water. Samen spelen deze gebieden een cruciale rol in de watervoorziening, CO₂-opslag en klimaatregulatie. Niet alleen voor Bolivia, maar voor heel Zuid-Amerika. Het beschermen van die natuurlijke landschappen is van groot belang voor biodiversiteit en klimaatstabiliteit.

Juist in die ecologisch kwetsbare gebieden heeft de Boliviaanse overheid de afgelopen jaren steeds meer aangedrongen op olie- en gaswinning. De gasinkomsten, waar Bolivia sterk van afhankelijk is, zijn door gebrek aan investeringen drastisch afgenomen. Bolivia is al jaren in de greep van een economische crisis, inclusief stijgende prijzen en de bijbehorende sociale onrust. De druk om de inkomsten weer op te krikken, is groot.

Blokkade

Ook het Tariquía-natuurpark wordt bedreigd door fossiele brandstofwinning. Het park ligt in het Boliviaanse Tukumánwoud: een subtropisch gebied met nevelwouden, grote biodiversiteit en veel soorten die alleen daar voorkomen. Het is dan ook een wettelijk beschermd natuurgebied. Toch werden in 2018 olie- en gasconcessies verleend aan het Boliviaanse staatsbedrijf YPFB en de Braziliaanse gigant Petrobras. Plaatselijke gemeenschappen kwamen onmiddellijk in actie en wisten de exploratie-activiteiten te verhinderen.

Overheid en bedrijven zijn in Bolivia wettelijk verplicht om gemeenschappen van tevoren te consulteren. Aan die voorwaarde was bij de olie- en gasconcessies niet voldaan, vonden de activisten. In 2019 blokkeerden zij met massale protesten de toegang van Petrobras tot gemeenschapsground in Chiquiaca, Tariquía. En niet één, maar twee keer. Waarom? “Omdat dit ons leven is”, zegt Chiquiaca-activiste Zoraya Varas. In de woorden van een mede-activiste: “Dit is waar ik woon. Als ze het water dat ik gebruik afpakken, of de lucht die ik inadem, waar moet ik dan wonen?”

Nog nooit vertoond

Het succes van de Tariquía-blokkade was een unicum. “Bij een bedrijf met zo veel macht was zoiets nog nooit vertoond!”, zegt Jorge Campanini, vertegenwoordiger van het Boliviaanse

Gemeenschapsvergadering in Tariquía

Centrum voor Documentatie en Informatie (CEDIB). CEDIB doet onderzoek naar de winning van fossiele brandstoffen en ondersteunt mensenrechtenverdedigers – bewoners, boerenorganisaties, activisten en inheemse leiders – in hun campagnes voor milieubescherming.

CEDIB, een partnerorganisatie van Milieudefensie, houdt kantoor in Cochabamba. De stad vormt een toegangspoort tot afgelegen, ecologisch belangrijke bos- en berggebieden, waaronder het Tariquía-natuurpark. Tariquía groeide uit tot een van de meest spraakmakende milieuconflicten van het land. Eind 2023 zette de Boliviaanse overheid de plannen voor gasexploratie in Tariquía opnieuw in gang. Toen de bedrijven in oktober 2024 voor de derde keer probeer-

den de gemeenschapsground in Chiquiaca te betreden, werden 29 activisten strafrechtelijk vervolgd door YPFB en Petrobras voor belemmering van openbare werken.

Hoorzitting

Deze criminalisering – het opzettelijk gebruiken van valse strafrechtelijke aanklachten – van 29 milieuactivisten trok internationaal de aandacht. CEDIB verleende onmiddellijk juridische bijstand en zorgde ervoor dat de zaak werd behandeld tijdens een hoorzitting van de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten (IACHR), een invloedrijk regionaal orgaan. “We hebben die hoorzitting eind 2024 aangevraagd”, vertelt Jorge, “en in maart 2025 was het al zover. Er was dus niet gek veel tijd om ons voor te bereiden. We hebben snel een bewustwordingscampagne opgezet om media en publiek te informeren. De

bewoners werkten hun ideeën uit en kozen een woordvoerder. Vanuit de stad Tariquía – de hoorzitting was virtueel – maakten ze gezamenlijk hun eisen kenbaar.”

De hoorzitting was des te specialer omdat ook de Nationale Ombudsman en een vertegenwoordiger van de speciale VN-rapporteur voor mensenrechten en milieu aanwezig waren. De aanklachten van de fossiele bedrijven tegen de activisten werden door beiden publiekelijk veroordeeld. “Ze stelden dat de winningsactiviteiten in Bolivia zich nog altijd uitbreiden. Protesten van milieuactivisten worden stelselmatig met geweld beantwoord, terwijl Bolivia het Escazú-akkoord (een regionaal akkoord van Latijns-Amerikaanse landen ter bescherming van mensenrechtenverdedigers – red.) heeft geratificeerd. Ook ontbreekt het recht op voorafgaande consultatie en toegang tot milieu-informatie. Ze bevestigden dus dat mensen die het milieu verdedigen, worden gecriminaliseerd”, zegt Jorge. “Die verklaring was een enorme morele steun voor de leiders en activisten die werden aangeklaagd.”

Met gevaar voor eigen leven

Boliviaanse milieuactivisten krijgen te maken met verschillende vormen van geweld. Behalve een desinformatiecampagne van de overheid en een gebrekkig overlegproces met plaatselijke gemeenschappen, is er sprake van intimidatie, vervolging, bedreigingen en fysieke aanvallen. Zo werd een van de protestkampen door tweehonderd politieagenten gewelddadig uiteengedreven.

Dat de Nationale Ombudsman en de VN-rapporteur het geweld tegen gemeenschappen en mensenrechtenverdedigers expliciet veroordeelden, overtrof ieders verwachtingen. Het is

lastig om vanuit Nederland te begrijpen hoe groot de impact ervan was, vertelt Wilco van Bokhorst, programmacoördinator bij Milieudefensie. “De realiteit is daar zo anders dan hier. Mensen zetten zich dagelijks in, met gevaar voor eigen leven. Ze worden bedreigd, vermoord, verkracht. Vooral vrouwen zijn het mikpunt van geweld. En toch doen ze alles om die olie- en gasvelden maar te stoppen.”

Wilco werkte de afgelopen jaren voor het door de Nederlandse overheid gefinancierde Fair, Green and Global Alliance (FGG) programma. “Milieudefensie wilde nieuwe olie- en gasvelden bestrijden, wereldwijd, dus ook in Latijns-Amerika. Bij het hoger beroep van onze Shellzaak oordeelde de rechter dat het inzetten op nieuwe olie- en gasvelden ‘op gespannen voet’ staat met de klimaatdoelen, maar dat kwam al eerder uit ons eigen onderzoek naar voren.” Onder de paraplu van FGG werd aansluiting gezocht bij Oil Watch Latin America, een regionaal samenwerkingsverband van grassrootsorganisaties, waar ook CEDIB deel van uitmaakt. “We voeren niet alleen in Nederland een gevecht tegen de fossiele industrie. Het beleid van die industrie eist wereldwijd slachtoffers en mensen verzetten zich daartegen. Het is enorm belangrijk dat we daar samen tegen opstaan. Dat is waarom we deze activisten via CEDIB hebben gesteund.”

‘Domme vrouwen’

Alex Villca Limaco is woordvoerder van CONTIOCAP, Nationale Coördinatie voor de Verdediging van Inheemse, Boeren- en Beschermd Gebieden in Bolivia. CONTIOCAP is een vrijwilligersorganisatie die lokaal verzet in het hele land leidt en wordt ondersteund door CEDIB. Gezamenlijk vroegen zij de IACHR-hoorzitting aan. “Zelfs als er in Bolivia geen moorden

Tariquía natuurpark

of verdwijningen van activisten zijn, is het geweld overal aanwezig”, vertelt Alex. “Een van de meest voorkomende vormen is de stigmatisering van mensen die het durven op te nemen tegen de politieke en economische machthebbers. Veel van deze mensen kregen ook binnen hun eigen familie met spanningen te maken. We zijn tot in onze eigen huizen verdeeld geraakt.”

Van de CONTIOCAP-leden is 80 procent vrouw, vooral zij worden geraakt door bedreigingen en geweld binnen hun eigen huis. Ruth Alipaz Cuqui is medeoprichter van CONTIOCAP en een inheemse leider uit het Boliviaanse Amazonegebied. Binnen gemeenschappen en families wordt geprobeerd om vrouwen het zwijgen op te leggen, vertelt Ruth. “Tijdens bijeenkomsten in de gemeenschap oefenen mannen druk uit op hun vrouwen om hun strijd te staken. Ze worden ‘domme vrouwen’ genoemd omdat ze de mooie beloftes van de bedrijven niet geloven. Ze lijden onder huiselijk geweld.”

Tariquía-activist Paula Gareca was een van hen. Nadat er smadelijke geruchten over haar waren verspreid – ze zou minnaars hebben – werd zij door haar echtgenoot mishandeld. Hij eiste dat ze haar activisme zou staken. Na een jaar kon Paula met hulp van een plaatselijke organisatie elders terecht en kwam er een eind aan de gewelddadigheden. Mede-activist Zoraya Varas kreeg te horen, eerst op Facebook en daarna per telefoon: “Bemoei je er niet mee, we weten waar je dochter naar school gaat.” Ook Ruth zelf ontkwam niet aan intimidatie. “Ik werd door mijnwerkers bedreigd met dynamiet. Vrouwen worden voortdurend bedreigd met verkrachting of met de waarschuwing dat hun dochters de prijs zullen betalen voor wat ze doen.”

Systematische data

Documentatie- en informatiecentrum CEDIB heeft in totaal 53 aanvallen op activisten gedocumenteerd die verband houden met het conflict in Tariquía. Samen met CONTIOCAP wordt gewerkt aan het documenteren van aanvallen in het hele land. “Voordat CONTIOCAP werd opgericht, wist niemand van de aanvallen op milieuactivisten in Bolivia”, zegt woordvoerder Alex Villca Limaco. “De afgelopen jaren hebben beide organisaties zich ingezet om deze schendingen systematisch te documenteren. Nu hebben we min of meer een algemeen beeld van wat er gebeurt. Maar er is nog veel werk aan de winkel om deze informatie actueel te houden. Zonder informatie en systematische

De Tariquía vallei

documentatie is het erg moeilijk om deze machtige belangen te bestrijden.”

Mede-oprichter Ruth onderstreept het belang van gedegen documentatie en betrouwbare partnerschappen. “We zijn een samenwerking met CEDIB aangegaan omdat we de manier waarop we ons begeleiden waarderen. Ze zijn niet paternalistisch en buiten ons niet uit voor hun eigen gewin. En we hebben een goede documentatie nodig van wat er gebeurt, met systematische data en rapportage van bedreigingen en schendingen tegen milieuactivisten.” Er is nu een uitgebreide database opgebouwd met meer dan driehonderd gevallen van schendingen tegen milieuactivisten in Bolivia.

Nederlandse steun valt weg

Met de draconische bezuinigingen van het kabinet Schoof op ontwikkelingssamenwerking in 2025, was een eventuele verlenging van de Nederlandse subsidie voor het FGG-programma van de baan. Daarmee komt er ook een eind aan de ondersteuning van het werk van CEDIB door Milieudefensie. Het is pijnlijk om deze partners los te moeten laten, zegt Wilco. “Dat zijn wel de mensen die zich, ik zeg het nog maar eens, dag in dag uit inzetten, ondanks de risico’s die ze lopen. En die worden nu nog meer op zichzelf teruggeworpen. Ze kunnen moeilijk lobbyen, want dat is te gevaarlijk. Ze kunnen niet meer

terugvallen op de bescherming die wij soms, als onderdeel van een internationaal netwerk, konden bieden. Door achter de schermen druk uit te oefenen vanuit Nederland bijvoorbeeld. Het wordt voor hen steeds moeilijker om gewicht in de schaal te leggen. En trouwens, een internationaal netwerk is ook voor ons enorm belangrijk. Dat we kunnen laten zien: overal ter wereld maken mensen zich hard voor klimaatrechtvaardigheid, en tegen mensenrechtenschendingen.”

Mede doordat de geldkraan dichtging, heeft Milieudefensie gekozen voor een andere strategische insteek, legt Wilco uit. “De missie van Milieudefensie is ‘alle bedrijven Parisproof’: bedrijven moeten verplicht worden om zich aan het klimaatakkoord van Parijs te houden. Milieudefensie heeft plannen om een internationale verandermacht op te gaan zetten, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar internationale verdragen en de VN-klimaatconferenties. CEDIB richt zich op het lokaal tegenhouden van nieuwe olie- en gasvelden, dat is een andere focus. En dat is ook waar hun kracht ligt.”

Zo’n anderhalf jaar geleden is Wilco met CEDIB en andere FGG-partners om tafel gaan zitten. “Om te kijken naar de gevolgen van het wegvallen van onze financiering en te zoeken naar alternatieve inkomstenbronnen. Al doende zijn er ook nieuwe toekomstplannen gemaakt en is er goed nagedacht over te volgen strategieën: wat zijn de doelen van de partners, hoe willen ze zichzelf organiseren? Het regionale samenwerkingsverband, Oil Watch Latin America, is er sterker uitgekomen.” Tot eind 2026 krijgen de partners financiële en technische ondersteu-

ning bij het doen van aanvragen bij internationale donoren. “De meeste kunnen de bezuiniging als organisatie wel dragen, hoewel de projecten die we samen deden nu veel meer afhankelijk worden van vrijwilligers.”

Verjaard

Ondertussen zijn milieuactivisten van Chiquiaca nog steeds doelwit van de strafzaak, aangehangig gemaakt door YPFB en Petrobras. Sinds de hoorzitting van de IACHR is de rechtszaak wel langzaam in het voordeel van de activisten gekeerd. “De aanklachten tegen 17 van de 29 milieuactivisten zijn inmiddels ingetrokken”, vertelt het hoofd van de mensenrechtenafdeling van CEDIB, Miguel Miranda. Die positieve ontwikkeling is mede te danken aan de internationale aandacht, denkt Chiquiaca-activiste Zoraya. “De mediadruk heeft flink geholpen. En daar heeft de hoorzitting van de IACHR weer aan bijgedragen.”

Ook hebben de oliemaatschappijen tijdens een hoorzitting geprobeerd om beperkingen op te leggen aan de overgebleven twaalf activisten, vervolgt Miguel. “Ze wilden bijvoorbeeld hun bewegingsvrijheid beperken. Daarmee probeerden de bedrijven te voorkomen dat de activisten bijeen konden komen en persconferenties konden geven. Maar de rechter verwierp dat verzoek en verklaarde dat de twaalf zich vrij konden bewegen. Voor ons was dat opnieuw een overwinning.” Toen de bedrijven tegen het besluit in hoger beroep gingen, werd ook dat afgewezen.

In afwachting van het vonnis – waartegen de bedrijven dan weer in beroep kunnen gaan – hebben de advocaten van de verdediging een verzoekschrift ingediend, waarin zij stellen dat de verjaringstermijn is verstreken om bewijsmateriaal te leveren voor de misdrijven die door de activisten zouden zijn gepleegd. Miguel verwacht dat de aanklachten tegen de activisten binnenkort zullen worden ingetrokken. In Tariquía is het ondertussen weer rustig – voorlopig. Afgelopen januari legde een milieurechtbank het gaswinningsproject tijdelijk stil vanwege mogelijke milieurisico’s. Tijdens een nieuwe hoorzitting eind maart presenteerden alle partijen nogmaals hun argumenten. Wanneer de uitspraak volgt, is nog niet bekend. ■

Billy Kyte was voor Milieudefensie in Bolivia om CEDIB te ondersteunen bij de voortzetting van hun project, ter plaatse interviewde hij de activisten van CONTIOCAP en CEDIB.

Plastic soep begint op je stoep

Met aanstekelijke acties en plandelsafari's laat Anton Damen, aka de Plandelman, zien dat iedereen iets kan doen tegen zwerfafval. Niet met wijzende vinger, maar met opgestoken duim.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: MONA VAN DEN BERG

De Landelijke Opschoondag, op 21 maart, was jarenlang de enige dag in het jaar waarop Anton 'de Plandelman' Damen géén zwerfafval raapte. "Die dag wordt georganiseerd door de verpakkingindustrie. Pure greenwashing. Bedrijven als McDonald's, Mars en Coca-Cola zijn partners. Het frame is dat burgers de rotzooi moeten opruimen die deze bedrijven verkopen. Daar pas ik voor." Antons alter ego Plandelman is een Superman-achtige opruimheld. Zonder rode laarzen, maar wel met grijpstok. 'Plandelen' is een combinatie van wandelen en plastic opruimen.

Het begon allemaal met een persreis die niet doorging. Als journalist werd Anton gevraagd door een producent van hervulbare plastic flesjes of hij een reportage wilde maken over een opruimactie in Honduras. Daar was een rivierdelta na overstromingen dichtgeslibd met plastic afval. "Op foto's zag ik dat mensen er tot hun knieën in de flesjes stonden. Dat waren deels ónze flesjes, want er zaten Nederlandse etiketten op. Maar de krant vond het geen geschikt verhaal, het was te ver van ons bed. Voor mij waren die foto's juist een enorme eyeopener, en de afwijzing opende een luikje in mijn brein. Ik hoefde helemaal niet naar Honduras te vliegen om daar te gaan opruimen, ik kon zorgen dat onze zooi niet naar de andere kant van de wereld dobbert. Plastic soep begint op je stoep! Vanaf dat moment begon ik elke keer dat ik ergens liep iets op te rapen."

Om buurtbewoners mee te laten doen, maakte Anton een appgroep. Hij zette een knijperhub bij zijn huis ("een soort minibieb, maar dan met afvalgrijpers"), zodat iedereen makkelijk zwerfafval kon rapen. "Heel veel mensen plandelen, of ze het nu zo noemen of niet. In een groepje, solo, als ze de hond uitlaten. Maar meestal gebeurt dat in bescheidenheid en stilte, waardoor het niet opvalt hoeveel mensen zich zorgen maken over dit probleem. Toen dacht ik: als journalist en verhalenverteller kan ik het juiste haakje vinden om een niet-sexy onderwerp als dit vaker in de media te krijgen en zo de bewustwording te vergroten. Mijn vrouw heeft een website gebouwd en ik ben allerlei acties gaan bedenken."

Inmiddels organiseert Anton plandeldagen en -weken in verschillende steden, neemt hij kantoormedewerkers mee op plandelsafari en probeert hij het woord plandelen in Van Dale te krijgen. "Als je mensen vraagt of ze meegaan met afval rapen, klinkt dat niet aantrekkelijk. Plandelen klinkt gezelliger. Soms verander je de wereld door de taal te veranderen."

Wat vind je zoal tijdens je plandelingen?

"Vooral restanten van de to-go-cultuur. Koffiebekers, McDonald's-verpakkingen, broodzakken van de supermarkt, Capri-Sun-zakjes. Veel zwerfafval ontstaat door hoe producten zijn ontworpen en gebruikt. Zo'n broodzak bestaat uit papier en plastic, dat valt niet te recyclen. En uit zo'n drinkzakje blijft sap lekken, dus die willen mensen niet in hun tas stoppen. Het is te simplistisch om het individu de schuld te geven van het zwerfafvalprobleem. Ik zie vaak genoeg mensen die hun afval netjes in een vuilnisbak doen, maar dan zit zo'n bak te vol, of een vogel trekt de spullen er weer uit."

Je wilt mensen bewustmaken, lukt dat een beetje?

"Enorm! Als ik met werknemers of scholieren ga lopen, hoor ik vaak: 'bij ons ligt niks'. Dat komt omdat we allemaal rondlopen met een smartphone en oortjes. We zien niks meer buiten dat scherm. Dus laat ik mensen eerst een minuutje stilstaan en kijken. Daarna zien ze ineens van alles liggen. Onder een bosje, tussen de tegels, overal."

Wat zwerfafval betreft vallen me twee dingen op: mensen geven altijd iemand anders de schuld. Maar het merendeel van wat ik op straat vind, is niet per se expres door enorme aso's op straat gesmeten. Het zijn verloren voorwerpen: haarelastiekjes en fietsonderdelen. We zijn vooral sloddervossen. Daarnaast passen we een soort magisch denken toe: als we het niet meer zien, is het er ook niet. Dus we verstoppen het. Onder een bankje, in een putje. En dan hopen we dat iemand – de gemeente,

"Als mensen even stilstaan, zien ze ineens van alles liggen"

het waterschap – alles zal opruimen. Maar juist als je het niet meer ziet, wordt het echt onbeheersbaar. Dan valt het uiteen in micro- of nanoplastics.”

Denk je dat activisten als jij de druk op het systeem kunnen opvoeren?

“Zeker! De verpakkingindustrie heeft de invoering van statiegeld twintig jaar weten tegen te houden, maar dankzij activisten als Zwerfinator en The Plastic Soup Surfer is het er toch van gekomen. Nu ligt er 80 procent minder aan blikjes en flesjes op straat. Ook snoepverpakkingen van Antaflu en Napoleon zijn nu – door een naming-en-shaming-campagne – van papier met een waslaagje, en niet meer van plastic. De lobbykracht is groot, maar wij zijn met meer.”

Er wordt geklaagd dat prullenbakken worden open-gemaakt door mensen die op zoek zijn naar statiegeld.

“Dat is een hardnekkig verhaal dat ook graag wordt gebruikt door de verpakkingindustrie. Die zien daarin een kans om weer van dat statiegeld af te komen. We hebben een landelijke prullenbak-telactie gedaan, bij 98 procent van de prullenbakken zag het er netjes uit. Ik ben nu bezig met een speciale Goodie Bag die op openbare plekken opgehangen kan worden, daar kun je statiegeldblikjes en -flesjes doneren voor mensen die het geld hard nodig hebben. Dat vind ik sympathieker dan

ze in een prullenbak gooien en daarna de mensen die door omstandigheden gedwongen zijn ze eruit te halen, de schuld geven. De verpakkingindustrie probeert trouwens op andere manieren onder statiegeldverpakkingen uit te komen, bijvoorbeeld met ‘kartonnen’ drankverpakkingen met plastic binnenlaag – sjoemelplastic. Daarvan zien we er nu meer op straat.”

Ook de roker kan bij jou op coulance rekenen.

“Peuken zijn een groot probleem, maar het is te makkelijk de schuld alleen aan de roker te geven. Dertig jaar geleden rookte iedereen binnen en zag je bij hoge uitzondering een peuk op straat. Nu zijn alle rokers naar buiten verdreven, maar ze krijgen geen asbak, want alle school- en bedrijfsterreinen willen rookvrij zijn en asbakken worden gezien als het faciliteren van roken. Maar een verslaving los je niet op door ergens een bordje op te hangen met ‘verboden te roken’.

Bovendien is rookvrij niet peukvrij. Soms liggen er peukentegels, met van die rastertjes, maar dat zijn ondingen. Vaak vallen de peuken eraan en ze worden niet op tijd geleegd: één regenbui en alle gifstoffen zitten in het grondwater. Bovendien leren ze verkeerd gedrag aan, namelijk dat je afval op de grond moet gooien. Als ik rokers zie, geef ik ze een PeukenPocket, een zakasbakje. Je kunt peuken ook in de vuilnisbak doen als ze gedooft zijn, daar voert Rijkswaterstaat nu campagne voor.

Overigens blijken best veel rokers hun peuken keurig mee te nemen, in hun jas- of broekzak, of in de omgeslagen pijp van een spijkerbroek.”

Het was mede-opruimer Bernadette Hakken, alias het Peukenmeisje, die Anton op het peukenprobleem wees. “Ik dacht dat sigarettenfilters van papier waren, maar ze bestaan grotendeels uit plastic. Ook wist ik niet hoe vervuilend ze waren. Eén peuk vervuult duizend liter water. Dat is alleen nog maar de nicotine, er zitten ook zware metalen en gifstoffen in. We moeten dus voorkomen dat sigarettenfilters op straat terechtkomen. Daarom hebben we met een grote groep activisten, ngo’s en gemeenten de Europese Commissie opgeroepen om sigarettenfilters te verbieden. Dat kan door de filters tot single-use-plastics te rekenen, net als het rietje en wattenstaafje. Helaas heeft de peuk een heel wat sterkere lobby dan het wattenstaafje.”

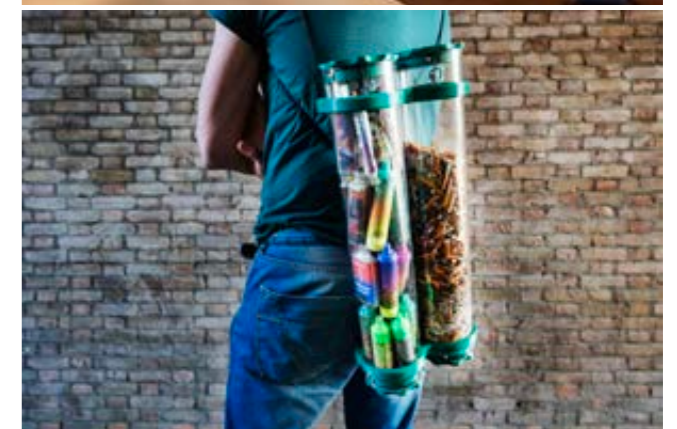
Hoe krijg je mensen enthousiast?

“Mijn motto is: *do good out loud*. Maak het groot, overdrijf het. Daarom loop ik rond in een Superman-achtig T-shirt, met een jet-pack gevuld met peuken en vapes op mijn rug. Ik doe van alles om de aandacht te trekken. Ik heb bijvoorbeeld een sjabloon met ‘Hier begint de zee’. Met schoolkrijtjes krijg ik die boodschap op straat, bij afvoerputten, want ook via die weg kan onze troep in het water belanden. Die kreet is niet van mijzelf, maar als iets werkt, gebruik ik het. Blue Saturday heb ik wel zelf bedacht, dat is de dag na Black Friday – een dag van ongebreidelde consumentisme. Op Blue Saturday roep ik mensen op om met een blauw krijtje een rondje om een sigarettenpeuk te tekenen, als ware het een *crime scene*. Dat maakt goed zichtbaar hoe ongelooflijk veel peuken er liggen.

Dit jaar heb ik tijdens de Landelijke Opschoondag trouwens toch opgeruimd, ik wil eigenlijk ook niet dat de grote verantwoordelijken bepalen wat ik op die dag níét ga doen. Natuurlijk wel onder eigen vlag en titel. Samen met de Troep Troopers Eindhoven hebben we tijdens een Rommel uit de Dommel Cleanup 345 kilo troep uit het water gevestigd. En begin juni is er een weeklange Plandelparty in Utrecht, met debatten, plandelpopconcerten, een lezing van de Plastic Soup Surfer, filmvertoningen en plandelbingo’s.”

Wat hoop je dat plandelen bij mensen teweegbrengt?

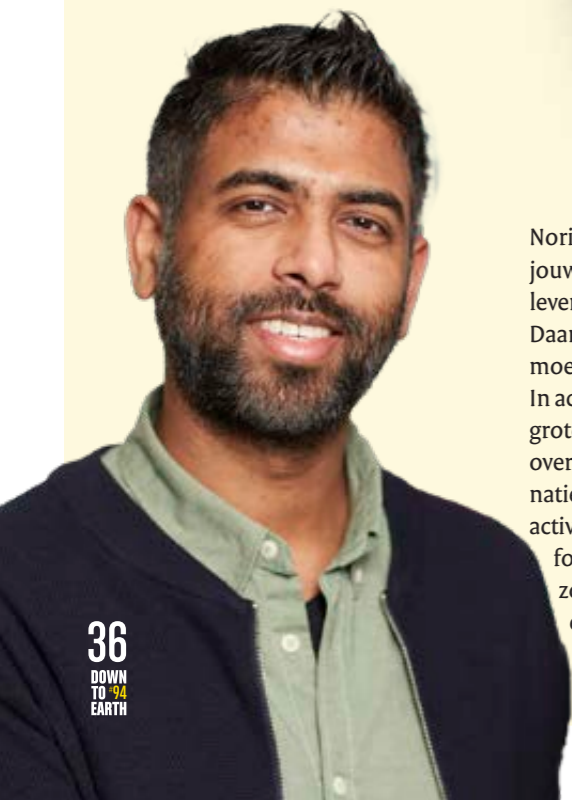
“Ik wil mensen vooral laten ervaren dat ze zelf impact kunnen maken. Plandelen is een *gateway* naar een *state of mind*, in goed Nederlands. Zaken als niet vliegen, geen vlees meer eten en korter douchen zijn allemaal heel belangrijk, maar ze zijn niet tastbaar. Plandelen is dat wel, want dat zwerfafval ligt er niet meer als jij bent geweest. De kracht ervan is dat je het andere mensen ziet doen. Niet in een hesje, niet van de gemeente, maar gewoon je buurvrouw. Dat inspireert. Het is gezellig, je krijgt er energie van en het helpt ook nog tegen grote problemen in de wereld.” ■

“Best veel rokers nemen hun peuken mee, in hun jaszak of de omgeslagen pijp van een spijkerbroek”

En: actie!

Van klimaatverandering tot oorlog en ongelijkheid: de wereld roept om actie. Drie boeken verkennen wat activisme kan betekenen, van geweldloos verzet tot alledaags activisme.

Je zou mij een activist kunnen noemen. Dat komt waarschijnlijk doordat ik meer dan eens meeliep met marsen: voor mensen-, vrouwen en dierenrechten, boeken en natuurlijk het klimaat. Daarnaast ben ik veganist. Maar wat doen al die labels ertoe. Laten we kijken naar werken van verschillende denkers met prikkelende zienswijzen.

Gezond activisme voor iedereen

Oud-diplomaat en filosoof Nori Spauwen schreef met *Actie!* (2026) een bijzonder persoonlijk manifest over hoe je betrokken blijft bij een wereld vol onrecht. Ze signaleert twee manieren waarop mensen doorgaans reageren op alle ellende in de wereld. Kinderarbeid in Congo? Je sluit je ogen en gaat door alsof er niets aan de hand is. Verhongerende kinderen in Gaza? Je opent je hart zo ver dat een eindeloze stroom van leed binnenkomt. Tussen die twee uitersten ziet Nori een derde weg: actie vanuit een ideaal, zonder jezelf uit te putten. Dat begint met jouw antwoord op de vraag: *What was I made for?* Ze grijpt daarbij terug op Aristoteles' idee van *telos*: dat ieder mens iets heeft waar die van nature naartoe wil groeien.

Nori moedigt je aan erachter te komen wat jouw *telos* is zodat je betekenisvoller kunt leven, en je potentie waar kunt maken. Daarvoor is actie nodig, waarbij je ervoor moet waken snelle resultaten te verwachten. In actie komen betekent ook geloven in een groter belang, waarbij je soms het stokje overdraagt aan anderen. Mij bevalt de combinatie van het nodige denkwerk voor "gezond activisme" en praktisch aan de slag gaan. Daar formuleerde Nori tien ankerpunten voor, zoals "volg je eigen stroom", "begin klein" en "bouw bruggen". Na het lezen van haar boek kun je meteen aan de slag!

Meer geweldloos verzet

Schrijver en historicus Lodewijk van Oord toont in *Protesteren voor beginners* (2025) de waarde en betekenis van geweldloos verzet in onze tijd. Aanleiding voor het essay waren de studentenprotesten in 2024 tegen het Israëlische geweld in Gaza. Lodewijk begon in 2004 aan het Altantic College in Wales met lesgeven over de geschiedenis van Zuidwest-Azië en het vakgebied conflictstudies. Zijn voorganger had Gandhi's autobiografie *The Story of My Experiments with Truth* voor hem klaargelegd. Lodewijk: "Gandhi's protestcampagnes tegen de Britse koloniale overheersing van India, gecombineerd met zijn beschouwingen over burgerlijke ongehoorzaamheid, vormen nog altijd de basis van het hedendaagse denken over geweldloos protest. Gandhi blijft het ijkpunt." Lodewijk kijkt scherp naar het geweldloze aspect van protestbewegingen. Een beweging kan zich baseren op de laatste stand in de wetenschap en op welke afspraken overheden hebben gemaakt. Andere bewegingen proberen juist twijfel te zaaien over wetenschappelijke inzichten, vaak vanuit eigen economische belangen. Een constructieve benadering is ook: om anderen met verschillende standpunten als potentiële bondgenoten te zien in plaats van tegenstanders. Het omarmen van de wetenschap en handelen vanuit bondgenootschappen zijn heel bepalend om te kunnen zeggen wanneer een protestbeweging wel of niet geweldloos is. Dus, schuilt er in jou ook een opstandig mens?

Dag in, dag uit in actie

In *Alledaags activisme* (2024) sluit wetenschapper, filosoof en activist Chris Julien zich aan bij het gedachtegoed van hoogleraar Philomena Essed. In haar klassieker *Alledaags ra-*

cisme (1984) stelt ze de dagelijkse ervaringen van zwarte vrouwen in Nederland centraal. "Zij stelde voor om racisme te benaderen met 'de focus op ervaring', om te begrijpen hoe abstracte begrippen als institutioneel racisme zich manifesteren in het leven van alledag", aldus Chris. Hij vertaalt dat inzicht naar activisme. Het sleutelwoord in zijn boek is waardigheid. Hoe we omgaan met de aarde is vergelijkbaar met andere vormen van uitbuiting en discriminatie, zoals slavernij en racisme. Het doorbreken van alledaagse patronen is volgens Chris noodzakelijk om de gewenste systeemverandering te realiseren. We zitten in een tijdperk waarin zich een klimaat- en ecologische instorting

afspeelt. Directe oorzaken hiervoor zijn "vlees eten, gif spuiten en olie pompen". Terwijl goedkopere en efficiëntere alternatieven ruimschoots voorhanden zijn. Chris is helder over wat er nodig is voordat je in actie komt: "het loslaten van het idee dat iemand anders dit wel zal oplossen".

Ik zou een pleidooi voor activisme uit Chris' boek willen delen. "Laten we activisme dus normaliseren door onszelf overbodig te maken, in de zin dat we de samenleving veranderen en het activisme onderdeel maken van het alledaagse leven. Een cirkel die zich zo sluit, wordt weer een opening voor iets anders. Het is met die woekerende en vitale geest, met de twinkeling van vele toekomst in onze ogen, dat we de wereld kunnen veranderen." Kom vaker in actie én handel verantwoord. Punt! ■

Boekenliefhebber Rakesh Kalloe verdiept zich dit keer in boeken over activisme.

Cultuurtips

Boek

TONGVAL VAN HET VERDWIJNEN

We delen de aarde met miljoenen andere soorten, maar in hoeverre kunnen we ons in hen inleven? In dit boek zoeken vijftig klimaatdichters de grenzen van de taal op om dier, plant, schimmel en bacterie een stem te geven. Sommigen woelden door woestijnen of dansten op de toendra, anderen gingen zaaien in hun achtertuin of spitten in hun afvalbak. Verschijnt half april bij Uitgeverij Pelckmans

Film

DANDELION'S ODYSSEY

Adembenemende animatiefilm over vier paardenbloempluisjes die aan een nucleaire catastrofe op aarde ontsnappen. Ze reizen door de kosmos op zoek naar een nieuwe thuisplaneet. Na een reeks bekroonde korte werken is dit de eerste lange speelfilm van Japans-Franse regisseur Momoko Seto. Vanaf 30 april in de bios

Expo

BLACK SNOW

Fotograaf Harm van de Poel, die zelf een atelier in de buurt van Tata Steel heeft, onderzoekt het leven rondom de fabriek. In een regio waar velen afhankelijk zijn van de werkgelegenheid van Tata, maken anderen zich zorgen over de klimaat- en gezondheidsproblemen die de fabriek veroorzaakt. Ook te zien: audio- en videomateriaal van (oud-)werknemers, buurtbewoners, journalisten en beleidsmakers. Te zien t/m 28 juni, Verwey Museum Haarlem

Theatercollege

DE TOESTAND IN DE WERELD VOLGENS HARM EDENS

Met zelfspot en vrolijke verontwaardiging vraagt *Dit was het nieuws*-presentator en WNF-ambassadeur Harm Edens aandacht

voor overconsumptie, online scheldpartijen, AI-gekte en verdwijnend fatsoen. Met één doel: van de wereld een leukere, duurzame plek maken waar gelachen kan worden. Tournee t/m 17 jun 2027

Podcast

DIER AAN BODCAST

In deze podcastserie neemt het jongeren netwerk van de Raad voor Dierenaangelegenheden je mee in maatschappelijke diervraagstukken, zoals: wat weten we eigenlijk over de gevolgen voor dieren van zonne- en windparken? Hoe is het als groepsdier om solo te leven? En waarom worden de oogjes van moedergarnalen afgeknipt? Te beluisteren via Spotify en Podimo

Bijeenkomst

IEDEREEN KLIMAATMOE?

Klimaatmoetheid is geen onwil maar wordt veroorzaakt door een overload aan cijfers, meningen en schuldtaal. Aan de hand van het boek *F*ck de klimaatverandering?!*, dat deze avond wordt gepresenteerd, zoeken communicatie-experts naar een verhaal waarmee je die moetheid kunt omzetten in actie. 13 mei, Pakhuis de Zwijger, Amsterdam

TV

DRIE KIJKTIPS

- *De MOB Methode*, documentaire over Mobility for the Environment, de organisatie van Johan Vollenbroek die via de rechter stikstofbeleid en vergunningen onderuithaalt, 17 mei 2026, NPO 2
- *A Beautiful Mess*, competitie show waarin Carice van Houten acht bekende Nederlanders uitdaagt om de beste 'secondhand stylist' te worden, vanaf 3 april op NPO Start
- *Wat houdt ons tegen?*, seizoen 7 alweer van deze serie waarin klimaatjournalisten onderzoeken hoe we grote problemen op het gebied van klimaat, milieuvervuiling en voedselverspilling het hoofd kunnen bieden, NPO Start

Geen verzekering tegen klimaatschade

Grote verzekeraars slaan alarm: door extreme weersomstandigheden dreigen hele regio's onverzekerbaar te worden. Bereidt de sector zich voor op de gevaren van de klimaatcrisis? Premies gaan omhoog, maar er worden nog altijd miljarden geïnvesteerd in olie en gas.

TEKST: HANS WETZELS BEELD: SHUTTERSTOCK EN HANS WETZELS

Het hoofdkantoor van verzekeringsgigant Allianz ligt aan een park net buiten het stadscentrum van München, een dikke laag klimop baant zich langs de witte gevel een weg naar boven. Vanuit zijn werk-kamer bovenin het kantorencomplex besluit topman Günther Thallinger in de lente van 2025 een alarmerend bericht op LinkedIn te publiceren. Volgens de Oostenrijkse wiskundige is klimaatverandering een existentiële bedreiging voor de verzekeringssector. En dat legt een bom onder het mondiale financiële systeem.

Allianz is niet de minste stem in de financiële wereld: wereldwijd bedient het concern 128 miljoen klanten in bijna zeventig landen. Nu extreem weer vaker voorkomt, moeten verzekeraars steeds hogere schadeclaims uitbetalen, zegt Günther. De premies die nodig zijn om die risico's af te dekken, worden zo hoog dat de meeste mensen en bedrijven ze niet meer kunnen betalen. Banken zullen dan geen hypotheek of bedrijfsleningen meer verstrekken, de huizenmarkt stort in, bouwprojecten lopen vast en ondernemers kunnen niet meer aan kapitaal komen. "De financiële sector zoals we die kennen houdt dan op te bestaan", schrijft Günther op apocalyptische toon.

Verzekeringcrisis

De verzekeringsbranche speelt een cruciale rol in de mondiale economie. Verzekeringen dekken risico's af waardoor bedrijven geld kunnen lenen om te investeren, brand- of schadeverzekeringen zorgen ervoor dat banken hypotheek en kredieten

durven te verstrekken aan huizenkopers of projectontwikkelaars, scheepsladingen graan, olie of laptops worden verzekerd voordat ze over de hele wereld worden vervoerd.

Klimatrampen en extremer weer dwingen verzekeraars er nu toe om opnieuw in te schatten tegen welke prijs ze een huis of een lading graan willen verzekeren. Het aan de Universiteit van Amsterdam verbonden onderzoeksinstituut SEO wilde weleens weten hoe groot de invloed van de klimaatcrisis nu precies is op de premies. Door verschillende datasets van klimaatwetenschappers af te zetten tegen financiële gegevens uit de verzekeringsbranche, wisten onderzoekers Nienke Oomes en Pedro Romao de wereldwijde verzekerde verliezen door klimaatverandering in 2022 vast te stellen op ruim 130 miljard dollar. Een verviervoudiging ten opzichte van 2003, en het derde jaar op rij waarin de magische grens van 100 miljard werd overschreden. Het tweetal vreest dat een verzekeringscrisis – wanneer de premies hoger worden dan wat de meeste polishouders zich kunnen veroorloven – onafwendbaar wordt als die trend doorzet. Volgens Pedro wordt die verzekeringscrisis een steeds groter probleem voor de woningmarkt. "De meeste markten kunnen niet zonder verzekeringen. Als banken risico's gaan mijden, verdwijnt er veel geld uit de economie en wordt er niet meer geïnvesteerd. Mijn voorspelling is dat je dat het eerst gaat merken op de woningmarkt. Als de totale hoeveelheid verzekerde verliezen door extreem weer zo groot wordt dat je geen polis meer kunt betalen, wordt het voor de meeste mensen onmogelijk om nog langer een huis te kopen of verkopen."

De onverzekerbare wereld waarvoor Günther Thallinger waarschuwt, tekent zich al af. Verzekeraars trekken weg uit het door bosbranden geteisterde Californië en in Florida's kustgebieden is het haast onmogelijk geworden om vastgoed te verzekeren vanwege het orkaangevaar. Dichter bij huis resulteerde het noodweer in 2024 in Valencia in een schadepost van meer dan 4 miljard euro. Die werd voor een aanzienlijk deel opgevangen door de privaat-publieke verzekeringsmaatschappij Consorcio de Compensación de Seguros (CCS) van de Spaanse staat. Toen in de zomer van 2021 delen van Duitsland, Nederland en België verrast werden door noodweer en overstromingen, moest de overheid ook bijspringen om alle gedupeerden te kunnen vergoeden. In de zwaar getroffen Belgische provincies Namen, Luik en Luxemburg bleek de totale schade, nadat hevige nachtelijke regenval veel rivieren en stroompjes had veranderd in kolkende watermassa's, uit te komen op ruim 2,3 miljard euro. Veel meer dan het bedrag van 360 miljoen dat private verzekeraars volgens afspraken met de overheid maximaal verplicht zijn uit te keren bij natuurrampen.

Anderhalve meter

Na interventie van de regionale Waalse regering is volgens de Belgische verzekeringskoepel Assuralia inmiddels 96 procent van de verzekeringsclaims afgehandeld. Toch zijn er volgens Valérie Dejardin, burgemeester van de middenin het stroomgebied gelegen gemeente Limbourg, nog steeds mensen wier huis niet volledig is herbouwd.

Limbourg ligt in een idyllisch dal waar het riviertje de Vester doorheen stroomt. Na de watersnoodramp werden er in de gemeente (bijna 6.000 inwoners) maar liefst 1.420 schadeclaims ingediend, met een gezamenlijke verzekerde waarde van 93 miljoen euro. “In onze gemeente is 40 procent van de huishoudens getroffen”, vertelt Valérie op de eerste verdieping van een hooggelegen gerenoveerd pand dat dienstdoet als gemeentekantoor. Op een kaart tekent ze een cirkel om te laten zien hoe ver het water kwam in de nacht van de ramp. “Zelfs in dit gebouw stond meer dan anderhalve meter water. Niemand had ooit gedacht dat de Vester zo ver landinwaarts zou kunnen komen.” Zelf kreeg Valérie ook anderhalve meter water in haar huis. Sindsdien staat de burgemeester bij haar verzekering geregistreerd als risicoklant. “De branche beweert dan wel dat er aan alle formele verplichtingen voldaan is, maar in de praktijk probeerden ze vaak voor de laagste uitbetaling te gaan. Mensen zijn daarin heel ongelijk behandeld. Een jong stel dat net een huis had gekocht moest tienduizenden euro’s uit eigen zak bijbetalen voor een nieuwe keuken. In andere gevallen wilde de verzekering alleen een kapotte deur of vloer vergoeden.”

Herhuisvesten

In het zwaarst getroffen deel van het dorp is een volledig woonblok weggevaagd. Graafmachines zijn verder landinwaarts druk bezig met het bouwklaar maken van de grond voor nieuwbouwapartementen die gerealiseerd worden door een groep private investeerders. Om in ieder geval een deel van de bewoners te herhuisvesten, kocht de gemeente enkele van die appartementen op voor de sociale verhuur. Maar de financiële middelen van Limbourg zijn beperkt, zegt Valérie, en banken weigeren op meerdere locaties simpelweg om leningen te verstrekken uit angst voor overstromingsrisico’s. “Ze weten dat daar niet echt een juridische basis voor bestaat, maar doen het toch. Daardoor kunnen mensen die bij een overstromingsgebied wonen geen geld meer lenen als ze hun huis willen herstellen.”

Tot op de dag van vandaag is een derde van de woningen in Limbourg onbewoonbaar. Op veel gevels rondom het dorpsplein is tot aan de eerste verdieping vochtschade te zien. De kantine van de lokale sporthal is volledig

weggeslagen en nooit herbouwd – alleen de witte tegelvloer is nog zichtbaar in de modder. Meerdere huizen in het centrum zijn gebarricadeerd met houten platen of met politielinten afgezet. Tientallen inwoners zijn mede vanwege verzekeringsperikelen voorgoed vertrokken.

“Na de overstromingen zagen we dat op veel locaties alles boven op de basisverzekering opeens heel duur werd”, vertelt Valérie. “Dat leidt tot ongelijkheid en scheve gezichten binnen onze gemeenschap. Mensen die hoger in de heuvels wonen, kunnen zich nog wel tegen een normale prijs verzekeren. Voor mensen in de vallei is nu dat veel moeilijker.”

De burgemeester staat nu bij haar verzekering geregistreerd als risicoklant

Fossiele beleggingen

Omdat klimaatrampen voor verzekeringsmaatschappijen een snel toenemende kostenpost vormen, probeert de branche overheden ervan te overtuigen meer actie te ondernemen om klimaatverandering een halt toe te roepen. “We streven naar voortdurende samenwerking tussen

Dichtgetimmerde huizen in het centrum van Limbourg

De schade langs de rivier is nog goed te zien

Gemeentemedewerkers in overleg bij bouwwerkzaamheden

Een door de politie onbewoonbaar verklaard huis

verzekeraars, regeringen en gemeenschappen om verzekeringen betaalbaar te houden”, schrijft een Allianz-woordvoerder. “Om dat te doen moeten we de steeds hogere schadeclaims afzetten tegen risicovermindering, adaptatie en productiviteitswinst. Dat vereist een gezamenlijke krachtsinspanning.” Om die reden wil Allianz ook zelf verduurzamen. In 2030 moet de CO₂-voetafdruk van de eigen investeringsportefeuille met 50 procent verminderen ten opzichte van 2019. Een analyse van het recentste jaarverslag leert echter dat het concern nog een lange weg te gaan heeft: eind 2024 bezat Allianz een duurzaam portfolio ter waarde van 43,5 miljard op een totaal aantal investeringen van 753 miljard. Allianz is, na de Franse Axa Groep, de grootste verzekeraar van de EU. Juist daarom wringt het dat dit soort verzekeringsmaatschappijen miljarden blijven investeren in de fossiele industrie, zegt Ward Warmerdam van het Amsterdamse onderzoeksbureau Profundo. “Verzekeraars verwachten dat de overheid met wetten en regelgeving komt om klimaatverandering tegen te gaan, maar die regels moeten vooral niet voor henzelf gelden. Zolang verzekeraars met fossiel nog het meeste geld kunnen verdienen, blijven ze daar gewoon in investeren.”

Verzekeraars in Nederland

Volgens het Verbond van Verzekeraars moest de Nederlandse verzekeringsbranche na de overstromingen van 2021 in de provincies Limburg en Noord-Brabant in totaal meer dan 200 miljoen euro aan schadeclaims uitbetalen. Dat bedrag was twee keer zo hoog als wat de overheid uitkeerde via de Wet tegemoetkoming schade bij rampen. De branchevereniging deelt daarom de zorgen van Allianz over de gevolgen van klimaatverandering. “De schade als gevolg van extreem weer kan per jaar verschillen, maar we zien wel een stijgende trend”, schrijft Geeke Feiter, directeur Schade bij het Verbond, in een reactie op vragen. “Weersomstandigheden worden steeds grilliger: lokale piekbuien kunnen de samenleving bijvoorbeeld flink ontregelen. Op termijn vormt dat een risico voor de verzekeraar en financierbaarheid van specifieke locaties.” Het platte Nederland is in vergelijking met heuvelachtige gebieden in Duitsland of België minder gevoelig voor overstromingsrisico’s rond rivieren, daarom is schade door extreem weer in Nederland vooralsnog goed verzekeraar, zegt het Verbond. Maar tussen de 50.000 en 100.000 panden die in buitendijks gebied liggen, zijn vaak niet voldoende verzekerd. “Hypotheekverstrekkers moeten volgens Europese regelgeving beoordelen hoe adequaat een gebouw verzekerd is. Uitsluiting in de buitendijkse gebieden kan ervoor zorgen dat mensen daar moeilijker een hypotheek kunnen krijgen”, schrijft Geeke. “Toch wordt in Nederland wel op zulke locaties gebouwd. De problemen die wij signaleren schuren voor beleidsbepalers met de nijpende woningnood. Wij willen dat er goed wordt gekeken naar de langere termijn, en dus naar preventie en klimaatadaptatie. Dat vraagt om gerichte lokale maatregelen op plekken waar de risico’s hoger zijn. Zo kan een klimaatadaptatie inrichting van een wijk leiden tot significante schadevermindering bij extreme regenval. Daardoor blijven ook in de toekomst schade en ellende beheersbaar, en panden verzekeraar.”

Burgemeester
Valérie Dejarid

Daarin staat Allianz niet alleen. Profundo onderzocht in 2024, in opdracht van onder meer Milieudefensie, de investeringen in fossiele en hernieuwbare energie van 33 financiële instellingen in Nederland. Eind 2023 bleken de onderzochte verzekeraars, banken en pensioenfondsen samen 71,6 miljard euro belegd te hebben in fossiel, tegenover 17,9 miljard in hernieuwbare energiebronnen. Volgens Ward van Profundo ligt dat aan de manier waarop de financiële sector is georganiseerd: “Verzekeraars moeten ervoor zorgen dat er voldoende vermogen is uit te betalen als dat nodig is. Tegelijk is de markt voor duurzame beleggingen nog klein. Er zijn nu eenmaal niet zo veel grote duurzame energiespelers in vergelijking met fossiele.” De acht grote verzekeraars van wie de financiële data openbaar waren (Achmea, Allianz, ASR, Athora, CZ, Menzis, NN en VGZ), hadden tijdens de laatste peildatum van het onderzoek van Profundo 92 procent van hun energiegerelateerde investeringen belegd in de fossiele sector. De Nederlandse tak van Allianz bleek met 11 procent zelfs het laagste aandeel duurzame investeringen op de balans te hebben staan.

In een reactie laat Allianz weten geen commentaar te leveren op individuele investeringen, maar zijn CO₂-voetafdruk met name te willen verminderen door als grootaandeelhouder binnen bedrijven te pleiten voor verduurzaming. Een analyse van de activistische aandeelhoudersgroep Follow This laat echter zien dat Allianz tijdens de aandeelhoudersvergaderingen van Shell, BP, TotalEnergies, ExxonMobil en Chevron slechts mondjesmaat meestemde met klimaatresoluties. Voor Ward is dat geen verrassing: “Het probleem voor veel grote verzekeraars is dat de bedrijven waarin ze beleggen vaak ook hun klanten zijn. De verduurzaming die Allianz zegt na te streven, staat dus op gespannen voet met de belangen van hun verzekeringsklanten. Ze zijn toch een beetje bang die te verliezen als ze zich al te activistisch opstellen tijdens aandeelhoudersvergaderingen.”

Onwil

Die angst blijkt ook regelmatig uit de lobbyposities die de financiële industrie in EU-hoofdstad Brussel inneemt. Zo pleiten twee invloedrijke lobbyorganisaties er in 2024 voor om de

Herverzekeraars

In hun onderzoek ‘Klimaatverandering drijft verzekeringsclaims op’, baseert onderzoeksinstituut SEO zich op data van klimaatwetenschappers en de financiële gegevens van vijf grote wereldwijde herverzekeraars. Herverzekeraars zijn internationaal opererende conglomeraten die de verzekeraars verzekeren: ze zijn cruciaal voor het functioneren van het financiële systeem. “Verzekeringsbedrijven als Allianz spreiden hun risico’s door producten aan te bieden op verschillende markten”, legt Pedro van SEO uit. “Er vindt immers nooit overal tegelijk een ramp plaats. Herverzekeraars doen datzelfde, maar dan op wereldschaal. Als er iets gebeurt in de VS kunnen ze uitbetalingen aan een Amerikaanse klant wegstrepen tegen de premies die ze in Azië ontvangen.”

De grootste herverzekeraars zijn Munich Re, Swiss Re, en Hannover Re. De economen van deze concerns beoordelen of verzekeraars niet te veel polissen verkopen in risicogebieden met bosbranden of overstromingen. Ook zij trekken aan de alarmbel over klimaatverandering. Marktlieder Munich Re waarschuwt dat klimaatverandering hele gebieden onverzekerbaar kan maken. Concurrent Swiss Re becijferde dat in 2024, mede door twee zware orkanen en overstromingen in dichtbevolkte gebieden, de totale wereldwijde verzekerde verliezen uitkwamen op 137 miljard dollar.

Die waarschuwingen moeten serieuzer genomen worden, zegt Pedro: “Herverzekeraars gebruiken heel nauwkeurige risicomodellen. Als zo’n bedrijf waarschuwt voor onverzekerbaarheid, is dat een harde voorspelling gebaseerd op financiële data. Als een herverzekeraar zich uit een markt terugtrekt, heb je een serieus probleem.”

regels voor wat een groene investering genoemd mag worden, uit te breiden met industriële bedrijven die transitieplannen opgesteld hebben. De invloedrijke Duitse brancheclub Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft – waarvan Allianz lid is – lobbyde zelf tegen een wet die de financiële sector aansprakelijk zou stellen voor het naleven van klimaatdoelen of mensenrechtenschendingen in hun investeringsportefeuilles. Ondanks de ronkende waarschuwingen van topman Günther Thallinger mag de verzekeringssector volgens Ward dan ook meer eigen verantwoordelijkheid nemen om klimaatverandering een halt toe te roepen en de aankomende verzekeringscrisis te stoppen. In de sector gaan miljarden aan premies om en die hoeven niet automatisch naar fossiele bedrijven te vloeien: “Allianz zegt zijn voetafdruk te willen verminderen door binnen die bedrijven het gesprek aan te gaan. Maar wat mij betreft is het onwil als je nu nog steeds miljarden blijft investeren in een bedrijf als Shell. Net zoals een tabaksbedrijf sigaretten blijft maken, blijft een oliebedrijf immers olie oppompen.” ■

Ook deze crisis kent een winnaar

Ik fiets regelmatig langs een tankstation en zie de brandstofprijzen daar de pan uitrijzen. Sinds de onrechtmatige aanvallen van de VS en Israël zijn de energieprijzen fors gestegen. De rijen voor een goedkope tankbeurt over de grens tonen hoe afhankelijk we nog zijn van fossiele brandstoffen. Wij betalen de rekening voor het spel van de machtige mensen en landen. Hogere brandstofprijzen hebben rampzalige gevolgen voor mensen met slecht geïsoleerde woningen of een kleine portemonnee. Ze vergroten economische ongelijkheid en ondermijnen het draagvlak voor duurzame maatregelen. Een brandstofcrisis versterkt het gevoel dat we niet zonder fossiel kunnen. Je zag het al aan de oproepen om de Groningse gasputten toch maar open te houden.

Ook oliebedrijven spelen in op dat sentiment. Zij pleiten ervoor fossiele investeringen op peil te houden vanwege leveringszekerheid en minder afhankelijkheid van landen in West-Azië. Zo pleitte ExxonMobil in een gesprek met de Tweede Kamer voor het afzwakken van duurzaamheidsregels. Bedrijven die verdienen aan fossiele brandstoffen hebben er alle belang bij om dit systeem in stand te houden. Fossiele brandstoffen zijn daarmee niet alleen een klimaatprobleem, maar ook een machtsprobleem.

Hoge brandstofprijzen zijn een vloek voor de energietransitie omdat oliebedrijven juist meer gaan investeren in fossiele brandstoffen. Maar hoge brandstofprijzen kunnen ook een zegen zijn, omdat groene elektriciteit daardoor goedkoper is. Spanje plukt nu de vruchten van jarenlange investeringen in zonne- en windenergie. Daar hebben stijgende olieprijsen nauwelijks invloed op energiecontracten, waardoor een basisbehoefte betaalbaar blijft.

Een crisis kan de energietransitie dan ook enorm versnellen. In het recente rapport ‘Autonoom en veilig: hoe Nederland zijn energiepositie kan versterken’ concluderen experts dat Nederland sneller moet overstappen op duurzame energie om veilig en zelfstandig te blijven ondanks geopolitieke spanningen. Door bijvoorbeeld de energietransitie te versnellen. Mijn wensen zijn simpeler. Ik wil een duurzame samenleving die

democratisch en sociaal is. Een gascentrale vervangen door een windpark van hetzelfde bedrijf is geen systeemverandering. Het is hetzelfde systeem met een groen randje. Door energieproductie te decentraliseren komt de macht weer bij inwoners te liggen. Zij kunnen bepalen hoe laag de prijs moet zijn en hoe de winst wordt verdeeld. Bovendien is een samenleving met een decentraal energiesysteem moeilijker te saboteren.

Critici van de energietransitie wijzen altijd naar de afhankelijkheid van landen zoals China, voor zonnepanelen of batterijen. Gerenommeerd energie-expert Gerard Reid denkt daar anders over: “Ik ben liever afhankelijk van China voor de import van zonnepanelen en batterijen dan van olie en gas uit de Golfregio. Als ik dat zonnepaneel of die transformator koop, koop ik die eens in de 25 jaar. Ik hoef ze niet elke dag opnieuw te kopen.” Terwijl oliebedrijven recordwinsten boeken en huishoudens steeds meer betalen voor energie, zien we waar de echte keuze ligt. Blijven we afhankelijk van fossiele energie en geopolitieke spanningen, of bouwen we een duurzaam energiesysteem dat

democratisch en sociaal is georganiseerd?

Lagere energiebelasting of gratis openbaar vervoer zijn broodnodig om kwetsbare groepen te helpen, maar het blijft symptoombestrijding. We leven in een systeem dat profiteert van conflicten. Zolang er winst te behalen valt voor aandeelhouders, zullen crises altijd winnaars kennen. En zelden zijn dat de mensen die onze samenleving overeind houden. Als ik morgen weer langs dat tankstation fiets, zullen de prijzen alweer gestegen zijn. De vraag is hoelang we een systeem blijven accepteren waarin de rekening steeds bij de kwetsbaarste groepen belandt. Systeemverandering is geen luxeproject, maar een sociale noodzaak. ■

We leven in een systeem dat profiteert van conflicten

Lawrence Cheuk was voorzitter van JMA – nu MilieuDefensie Jong – en lid van het Europees jongerenbestuur. Hij zet zich in voor een rechtvaardig klimaatbeleid, inclusiviteit en antiracisme.

Samen eten / Groene iftar

Eten is meer dan voeding alleen. *Down to Earth* gaat langs bij volkskeukens, buurtkamers en pluktuinen waar gekookt wordt met respect voor de planeet.

Vegan vastenmaaltijd

De ramadan staat in het teken van vasten en soberheid, bij de iftar hoort gastvrijheid. En vaak ook vlees. Dat kan anders, bleek tijdens een drukbezochte Haagse iftar. Hoe groen kan halal zijn? “En zullen we op de dag des oordeels bevraagd worden op onze CO₂-uitstoot?”

TEKST: MICHIEL BUSSINK BEELD: STICHTING SEVA

In een voormalig bedrijfspand tussen lage flats en een kinderdagverblijf in de Haagse wijk Escamp zetelt de islamitische dialoogorganisatie SEVA. De zon is bijna onder, het moment waar veel moslims tijdens de ramadan naar uitkijken: de iftar, oftewel de avondmaaltijd waarmee het vasten wordt gebroken. Deze keer bij SEVA in een bijzondere variant: volledig veganistisch.

“Elk jaar organiseren we een dialoog-iftar”, vertelt Semahat Kulcu, in het dagelijks leven psychiater en als vrijwilliger een van de drijvende krachten achter SEVA. “Ik heb al lange tijd contact met Waltraut Stroh van Geloven in Groen, een platform van groene kerken in Den Haag. Zij stelde voor om een groene iftar te organiseren en stil te staan bij de natuur in de islam.” “Helemaal plantaardig natuurlijk”, zegt Waltraut, die zelf als nagerecht brownies en chocolademousse maakte. De rest van de maaltijd is bereid door vrijwilligers van SEVA. “Het handige van veganistisch eten is dat het altijd

halal is”, zegt Semahat. Over belangstelling voor de iftar-maaltijd heeft ze niet te klagen: “Er staan ruim honderd mensen op de gastenlijst, ik heb dertig mensen moeten teleurstellen.”

Hummus en dadels

Jongeren in witte hesjes van de islamitische ontwikkelingsorganisatie Time to Help dekken de tafels en wijzen gasten hun plek. Op de tafels staan alvast schaal-tjes met salade, hummus, chi-köfte (gemaakt van bulgur) en dadels: daarmee zou de profeet Mohammed het vasten traditiegetrouw hebben gebroken. Ter verwelcoming wijst Semahat de eters op het Iftar-mee-programma, waarvoor iedereen ongeacht levensbeschouwing zich kan opgeven. “Dan ga je ergens thuis bij een iftar-kok eten, die van tevoren niet weet wie hij of zij als gast kan verwachten.” Heel leuk, weet ze uit eigen ervaring. Een imam reciteert een tekst in het Arabisch, afgesloten met ‘Eet smakelijk’. We krijgen eerst linzensoep en als hoofdgerecht rijst met geroosterde

ramadan voor staat. De meeste stemmen gaan naar ‘Soberheid en zo min mogelijk consumeren’ maar ‘Vrijgevigheid en gulheid met een overvloed aan eten’ scoort ook goed.

Verstoort de balans niet

Kamel vertelt dat in de islam God zich openbaart via woorden in de Koran én via de natuur. “Woorden en natuur zijn heilig.” De ramadan is volgens hem een tijd om je te bezinnen, terug te gaan naar je kern, de menselijke natuur en je relatie met God en de schepping. “Je realiseren dat we van die schepping afhankelijk zijn en dus verbonden zijn met natuur.”

“Handig: veganistisch eten is altijd halal”

groenten. “Ik denk dat de veganistische maaltijd voor sommigen even schakelen is”, zegt tafelgenoot Ömer Gürlesin. “Mensen voor iftar uitnodigen betekent gastvrij zijn, dus flink uitpakken en vaak dan juist vlees serveren.”

Na het hoofdgerecht krijgt Kamel Essabane het woord, hij doet promotie-onderzoek naar de relatie tussen islamitisch onderwijs en burgerschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen. “Natuur hoort ook bij burgerschap”, vindt hij. Voordat hij iets vertelt over de islamitische visie op natuur, legt hij via Mentimeter – een online quiz-programma – het iftar-publiek wat vragen voor. ‘Zie jij een directe relatie tussen zorg voor natuur en sociale rechtvaardigheid?’ Een overweldigende meerderheid kiest voor ‘Ja, onlosmakelijk verbonden’. Over de vraag ‘Zullen we op de dag des oordeels bevraagd worden op onze CO₂-uitstoot en ecologische voetafdruk?’, zijn de meningen verdeeld en datzelfde geldt voor het antwoord op de vraag waar

Hij haalt soera 55 uit de Koran aan: ‘Verstoort de balans niet’. “Die balans – Al-Mizan – slaat op een weegschaal. Daar mag je niet mee sjoemelen: wees rechtvaardig, is in de traditionele islam de interpretatie. Maar kritische exegeten zeggen: het gaat ook om de balans met de natuur.” Er wordt onder moslims gediscussieerd over de vraag of fair trade óók integraal onderdeel van halal zou moeten zijn, zegt Kamel.

Brownie

250 gr geweekte, gekookte zwarte bonen (of blikje; goed laten uitlekken) / 70 gr vegan boter / 100 gr cacaopoeder / 240 ml vegan melk, scheutje meer bij zelf gekookte bonen / 200 gr suiker / snufje zout / 2 tl kaneel / 2 tl vanillearoma / 140 gr (kokos) bloem / 2 tl bakpoeder

Pureer de bonen met keukenmachine of blender. Voeg boter, cacaopoeder, melk, suiker, zout, kaneel en vanillearoma toe en mix door elkaar. Voeg bloem en bakpoeder toe, eventueel een extra scheutje melk als het nog te dik is. Giet in een (vierkante) bakvorm met bakpapier. Bak 20-25 min op 175 °C. De brownie moet nog zacht zijn als hij uit de oven komt. Laat afkoelen voordat je de ganache erover schenkt.

Zie downtoearthmagazine.nl/ganache voor het Ganache-reept

Tot slot verwijst hij naar *Al-Mizan – A Covenant for the Earth*, dat islamitische geestelijken in 2024 opstelden en vergelijkbaar is met de klimaatvriendelijke encyclopedie *Laudato Si'* van Paus Franciscus uit 2015. Volgens het Al-Mizan-manifest (zie www.almizan.earth) zitten milieuvriendelijkheid en holisme in de haart van de islam en vraagt de profeet Mohammed om zorgzaamheid voor elkaar, de aarde en alle levende wezens. Maar wat betekent dat in de praktijk? Een tafelgenoot die in de ouderenzorg werkt, vraagt zich af hoe ze daar de transitie naar minder dierlijke eiwitten voor elkaar krijgt: “Bewoners zijn erg gehecht aan dagelijks vlees op hun bord.” Maar dat is een kwestie van wennen, luidt de conclusie aan het eind van de discussie. Immers: “Het was vanavond heel lekker.” ■

In actie influencers

KIKI BOREEL

Kiki is modeactivist, spreker en medeoprichter van de Dutch Sustainable Fashion Circle.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: ROBERT ELSING

“Ik heb een haat-liefdeverhouding met Instagram en heb laatst zelfs al mijn content weggehaald. Maar het is toch een plek waar jongeren hun nieuws halen, dus ik wil er ook een progressief geluid laten horen. Ooit was ik internationaal fotomodel, waardoor ik veel volgers had. Door mijn studie milieuwetenschappen ontdekte ik hoe groot de impact van de mode-industrie is; er worden zó veel grondstoffen, water en chemicaliën voor gebruikt. Toen ik daarover ging posten, verloor ik volgers. Later kwamen er weer nieuwe bij, en dat zijn juist de mensen die ik wil bereiken.”

6.000 kilo kleding

“Ik stopte met mijn modellenwerk voor fast fashion en werd steeds

activistischer. Zo stond ik in 2024 met een berg van 6.000 kilo kleding in de Kalverstraat: de hoeveelheid kleding die Nederlanders elke 10 minuten weggooiden. Er wordt ook veel te veel kleding geproduceerd. Dat komt omdat het voor modebedrijven goedkoper is om in bulk in te kopen, dus ze kopen liever te veel en gooien de rest weg. De niet-verkochte kleding – 10 tot 40 procent – wordt meteen afval. Soms word ik er wanhopig van, omdat verandering zo langzaam gaat. Maar ik put hoop uit kleine dingen. Als ik bijvoorbeeld voorlichting in een klas geef en een leerling zegt: ‘Ik ga een maand alleen tweedehands kopen’.

Ik merkte dat ik de mode-industrie miste, en dan vooral de creativiteit. Nu probeer ik de modewereld van binnen-

uit te veranderen, door mensen met elkaar te verbinden: duurzame ontwerpers, ondernemers, beleidsmakers. Ik werk ook weer als model, maar nooit meer voor fast fashion. Daarnaast ben ik actief bij The Green Times, een storytelling- en mediaplatform over de nieuwe economie.”

Five item rule

“We kunnen niet afwachten tot het hele systeem verandert, we moeten zelf aan de slag. Bovendien zijn we onderdeel van dat systeem. Zelf houd ik me aan de ‘five item rule’: maximaal vijf nieuwe kledingstukken per jaar omdat dat binnen de planetaire grenzen past. Dat helpt me om bewuster te kiezen en geeft me het gevoel grip te hebben. En het helpt wat tegen de hopeloosheid.” ■

Brieven

Wasmiddel 1

Hilde heeft me met haar enthousiaste schrijfstijl gestimuleerd om zelf wasmiddel te maken (DtE 93). De Marseillezeep heb ik besteld bij de plaatselijke drogist. Daar werden ze ook vrolijk van dit idee. Het wassen is een stuk leuker geworden. *Monique*

Wasmiddel 2

In DtE 93 stond een artikel over zelf wasmiddel maken van klimop. Ik heb het twee keer geprobeerd: één keer met jonge bladeren, één keer met oude. Beide keren

‘donker groen’, maar zonder resultaat. Tijdens het maken verschijnt er helemaal geen schuim. Was dit nep-nieuws? Wat doe ik verkeerd? *Ineke van Middendorp*

Hilde antwoordt: Lastig te zeggen, als ik niet weet wat er precies gebeurd is! Te weinig klimop wellicht? Of te jonge blaadjes? Niet genoeg wasmiddel in de machine? Het is ieder geval goed om de klimop zo fijn mogelijk te snijden of malen, sommige recepten gebruiken ook azijn. Succes met experimenteren!

Maasai Mara

In het stuk over de Maasai en hun verzet tegen de safari-industrie (DtE 93) ontbreekt de snelle stijging van de op één plaats gesettelde landbouw en veeteelt bedrijvende bevolking. Hun aantal is in 70 jaar tienvoudig gegroeid. Om daar enigszins vorm aan te geven met behoud van de wilde safari-natuur is er regelgeving ingevoerd waarbij drie soorten grond bestaan. De eerste, veruit grootste is van de gesettelde boeren. Een tweede is de wilde natuur, waar de wilde dieren wonen, waar de safari's plaatsvinden. Rondom de wilde natuur is een vrij smalle *mixed zone*, waar je met vee mag komen, maar waar je niet op eventuele wilde dieren mag schieten. Ik was een paar jaar geleden in Tanzania en kon toen in juni, vlak na de regentijd, zien hoe bij de sedentaire boeren het gras al weggegraasd was. In de *mixed zone* was het rond de 10 centimeter, in het wilde gebied minstens 50 centimeter hoog. De Maasai, nomaden, waren gewend te trekken net zoals de wilde grazers. Dat wordt ze nu grotendeels onmogelijk gemaakt omdat ze niet over het land van de gevestigde boeren mogen. Vroeger was er naast het eigen land van die boeren een massa ruimte voor dieren van de nomaden. Nu zie je de Maasai met hun koeien lopen langs de autowegen, om de laatste stukjes vrij gras te vinden.

Viktor Blum

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearthmagazine.nl of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

BIJLO GAAT LOS OP... PFAS

Hobbykippen leggen eieren vol PFAS en dat komt door de regenwormen die ze eten. Vincent Bijlo laat er zijn wervelende gedachtestroom op los.

De NOS pakte uit als PFAS-melder, en vond in de regenworm de zondebok.

Alles is zijn schuld, hij is het PFAS-pakhuis dat het leven van de hobbykippenhouder verpest! Drie ei is een PFASei. Met drie hobby-eieren krijg je net zo veel PFAS binnen en ontwikkel je net zo'n teflonlaag als Rutte in 14 jaar premierschap.

Gooi ze weg!

Hoe het werkt. PFAS, per- en polyfluoralkylstoffen, zitten in de lucht. Zitten ja. Er zijn duizenden soorten PFAS, voor jouw regenjas, koekenpan, mascara, schuimblusser. PFAS waaien met alle winden mee en regenen naar beneden, de bodem in. Worm zit gezellig in de bodem, verPFAS. Kip eet worm, kip maakt ei vol PFAS, kip legt ei, hobbyhouder blij met ei, kookt ei, laat ei schrikken, pelt ei, eet ei, krijgt een NOS-pushbericht: MIJD HOBBY-EI!

Wil je geen eilijder worden, flikker het ei dan in de kliko. Maar in welke? Is het PFASei klein chemisch afval? Allemaal de schuld van regenworm.

Legbatterij-ei? Geen probleem, all you can eat. Vrije-uitloopei? Ja, kan, als de vrije-uitloopboer zorgdraagt voor een wormonvriendelijke omgeving. Maar een hobby-ei is een Russisch ei: Russische roulette voor je gezondheid.

O, die absurde, stomme mens, die zich met forever-chemicaliën onsterfelijk belachelijk maakt. PFAS zijn overal. De regenworm is slechts boodschapper. ■

CARICE VAN HOUTEN

NOORTJE

DE GROENE POMP

EDO BRUNNER - LOVELLA TELESFORD - FREDDY TRATLEHNER
JENNIFER HOFMANN - HANG YOUTH - KEES VAN DER SPEK
SAHIL AMAR AISSA - VIC CLE - JULIA KOOPMAN
& EEN IJSBEER

WRITTEN & DIRECTED BY KEVIN BOITELLE

NU TE ZIEN OP WWW.DEGROENEPOMP.NL

